

משנת החינוך

הדרכות ועצות בחינוך הבנים שנאמרו ע"י
מרן רה"י הגאון רבי משה הלל הירש שליט"א
ראש ישיבת סלבודקא

פסח תשפ"א

הקדמה

"והגדת לבנך ביום ההוא לאמר..."

עומדים אנו ימים ספורים טרם התקדש החג, חג הפסח אשר הוא גם חג החינוך, חג בו מעבירים אנו לבנינו את יסודות האמונה, חג המסוגל ביותר להשריש בו האמונה בלבבות הבנים, כאשר כל ליל הסדר על כל מצוותיו מכוון מטרה כיצד לתקוע יתד עמוד של אמונה בשכל וברגש של כל אחד ואחד מהבנים בכל משפחה בעם ישראל.

והנה כנגד ארבעה בנים דברה תורה, ובליילה הזה יותר מכל לילה אחר מחוייבים אנו לפנות לכל אחד כפי סגנונו המיוחד לו, אמנם בודאי שכל אחד מהבנים, זקוק מוכרח וחייב בכל השנה להתייחסות המיוחדת והמתאימה לו, ומה טוב ומה נעים להגיש לפני אלפי האברכים קוראי קובץ גליונות משנה חינוכית סדורה, ובה הדרכות ועצות לכל הורה כיצד לגשת לחינוך הבנים באופן כללי, וכיצד להתייחס לילד בת"ת, לבחור המתבגר בישיבה הקטנה, ולאחיו הצועד במשעולי הישיבה הגדולה על שלל מעלותיה ואתגריה,

ואם בכל זמן ועת חובה על כל אב לדרוש ולהבין בעניני החינוך, על אחת כמה וכמה חובה כפולה ומכופלת בתקופה קשה זו, שיש בה אתגר מיוחד לכל הורה ומחנך המבקש לדעת את הדרך ייך בה, למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו.

ואמנם זכה דורינו, דור בו החושך יכסה ארץ לאור גדול, אורו של מרן רה"י הגאון הגדול רבי משה הלל הירש שליט"א, שריד לדור דעה תלמידו הגדול של רשכבה"ג מרן הגר"א קוטלר זצוק"ל, ומקורבו בקודש של רשכבה"ג רה"י הגרא"ל שטיינמן שכידוע סמך ידיו עליו בעוז ובתעצומות, אשר מלבד עיקר טרדותיו בהרבצת התורה ובהנהגת הדור, מעניק לרבים מדעתו דעת תורה, משנה חינוכית סדורה ובהירה, מחכמתו ומתבונתו העמוקה, כיצד לחנך בתקופתנו מתוך שמחה ומנוחת הנפש, כיצד לזהות נקודות המעידות על קושי בחי הבן, וכיצד לנהוג כאשר מתעוררות חלילה בעיות.

המובא לפניכם בקובץ זה, הינו אסופת הדרכות ועצות מתוך שיחות וערבי חינוך להורים, וכן מתוך שותי"ם שנערכו עם מרן שליט"א בשנים האחרונות, הדברים נלקטו ע"ד העורכים כמראי מקום, אמנם הלכה למעשה על כל אחד להיוועץ ברבותיו כאשר מתעורר שאלה, וה' ינחהו בדרך אמת.

**בברכת פסח כשר ושמח,
קובץ גליונות.**

יו"ל בסיוע "האיחוד" שע"י איחוד בני הישיבות

הבסיס לחינוך – קשר האבא עם הבן

בו, כי הוא חושב שאם אבא שלו לא מרוצה ממנו אז הוא לא נמצא לצידו, והדבר שהכי חשוב לכל בן זה שיהיה לו קשר טוב עם האבא, שהוא יידע שאבא שלו נמצא איתו בכל מצב, ולכן הזה שמרגיש שבכל מצב מה שהוא עושה אבא שלו לא מרוצה ממנו, חסר את ההרגשה שהאבא יהיה לצידו בכל מצב.

סופה של ביקורת

וכמה פעמים ראיתי בחורים שהיו במצב של חוסר ההערכה וביקורת מצד האבא, והדבר הזה השפיע עליהם מאד לרעה. ובמקרה אחד זה הגיע למצב קיצוני שהבחור רצה להתאבד, בגלל שבכל פעם שהוא הגיע הביתה האבא היה מבקר אותו על כל דבר שעשה, וזה גרם לו להרגיש שהאבא לא מרוצה ממנו, וע"ז הוא הגיע למצב של דכאון עד כדי שהוא כתב מכתב שרוצה להתאבד, וכדי לטפל בו היו צריכים ללמד אותו להתמודד עם ההרגשה הזאת, ע"י שיתנתק באופן רגשי מאביו שלמרות הידיעה שהוא האבא שלו יתנתק ממנו ולא יחשיב אותו כאביו.

מקרה נוסף היה עם בחור שמידי פעם היה לו התפרצויות, עד כדי שהיה מגיע למצבים שהוא לא היה שולט בעצמו, ואחרי שבדקו מה גורם לו להגיע למצבים האלה, והתברר שזה בגלל שהאבא מבקר אותו על כל מה שעושה, ולכן הוא היה כל הזמן במתח מה אבא שלו יגיב על כל דבר שעשה, והמתח הזה גרם לו להתפרצויות בלתי נשלטות.

תוצאות הביקורת נשאים לעולם

ובכמה מקרים ראיתי שההערות והביקורת משפיעים לא רק על ימי הבחורות, בזמן שהבן נמצא תחת אביו ושומע ממנו את ההערות והביקורת, אלא זה גורם לו להיות שבר כלי, ואפילו אחרי שמתחתן וכבר לא נמצא תחת אביו עדיין יכול לסבול מזה, עד כדי שלפעמים צריך טיפולים נפשיים כדי להוציא אותו מזה.

הכרתי אברך שגדל במשפחה שכל האחים שלו היו בחורים מוצלחים מאוד בלימוד, והוא לא כ"כ הצליח כמוהם, ובמשפחה שלו אמרו שכיון שהוא לא מצליח ללמוד, המטרה שלו בחיים להיות הבעל חסד של המשפחה, ובתוך מה שאמרו לו היה מונח האכזבה הגדולה שהרגישו כלפיו, וזה הרג אותו - זה הרס אותו, שזה גרם שגם אחרי החתונה אמנם הוא עדיין אברך, ומצליח בדברים אחרים שעושה, אבל בלימוד הוא לא מצליח בכלל.

חנוך לנער על פי דרכו

לכן האבא צריך לדאוג שלא יהיה לו אפי' רגש בלב של אכזבה מהבן, ולקבל את הבן כמות שהוא, ולא לצפות ממנו להתנהג בצורה שונה. וזה על ידי שיתבונן ויפנים שכל אחד ואחד הוא עולם בפני עצמו, ומה שטוב עבור אחד לא בהכרח טוב עבור השני, ולכן גם אם הבן לא מצטיין בדברים שאתה טוב בהם, זה לא מראה שהוא לא בסדר אלא הוא מתנהג לפי דרכו וטבעו.

אחד הדברים החשובים ביותר כדי להצליח בחינוך, הוא ליצור יחסים טובים בין האבא לבן, כי בשביל שהאבא יוכל לחנך ולהשפיע על בנו, צריך שהבן ירגיש מצד אחד הערכה גדולה לאבא, ומצד שני שהאבא נמצא איתו במצב של חברות, כי רק בכזה מצב הבן יוכל לקבל מהאבא. ולכן כל אחד צריך לחשוב, איך הוא יוכל להגיע למצב של הערכה מצד הבן כלפיו, יחד עם הרגשה של ידידות וחברות, ועל ידי זה יהיה ניתן להשפיע עליו לטובה. ונעמוד על שלש נקודות איך צריך להיות הקשר בין האבא לבן.

הבן צריך להרגיש שהאבא מעריך אותו

הדבר הראשון שצריך להיות ביחסי האבא והבן, זה הרגשה של הבן שהאבא מעריך אותו. ובדרך כלל זה דבר מאוד קשה, בגלל שהטבע הוא שכל אבא רוצה לראות שבנו הולך בדרכו, ומצטיין בדברים הטובים שהוא טוב בהם או חושב שהוא טוב בהם, ולכן אבא מתמיד רוצה שבנו ילמד הרבה שעות כמוהו, ואבא למדן רוצה שגם בנו יהיה למדן, ואחד שאוהב ללמוד בקיאות מצפה שגם הבן יאהב ללמוד בקיאות. וגם במה שנוגע לדרך וצורת החיים כמו סדר ודייקנות, האבא רוצה שהבן יהיה כמוהו.

אלא שהרבה פעמים קורה שזה לא הולך כמו שהאבא רוצה, והוא רואה שבנו אינו מתמיד כמוהו, או לא מסודר כמו שהיה רוצה שיהיה, וזה דבר שמאוד כואב לאבא לראות שהבן שלו לא מוצלח בדברים שחשובים לו.

והכאב הגדול הזה גורם לאבא רגש של אכזבה מהבן, וכשיש אצלו רגש של אכזבה, קשה מאוד שהבן לא יראה וירגיש את זה בכל מיני דרכים, ואמנם כל אחד מבין שלא כדאי לצעוק על הבן, אבל גם מי שמצליח להתגבר ולא לצעוק, הרבה פעמים עדיין ינסה לחנך את הבן. לדוגמא, כשהבן אומר לאביו איזה חבורה שהכין שהיא לא בדרך הלימוד שהאבא אוהב, ובתגובה האבא מכריח אותו ללמוד שלא כפי דרכו, ואותו הדבר בשאר הנהגות שהבן אינו מתנהג בדרך של האבא, ובתגובה האבא מכריח את הבן לנהוג שלא כפי טבעו.

וגם עם האבא לא יכריח את בנו להתנהג וללמוד כמוהו, אבל עדיין יהיה לו מאוד קשה שלא להגיד מידי פעם איזה מילה או הערה לבן שלו על זה שמתנהג בדרך הזאת, או שהוא מגיב בביקורת וזלזול על ההתנהגות שלו. ואפילו אם האבא יצליח למנוע את עצמו מכל זה, ולא יכריח את בנו לנהוג אחרת ולא יגיד לו ע"ז הערות, אבל את זה שהוא מאוכזב ממנו יהיה לו מאוד קשה שלא להראות כלפי חוץ, ומשפת הגוף שלו הבן ירגיש שהוא מאוכזב ממנו.

וההרגשה הזאת שיש לבן שהאבא מאוכזב ממנו מפריעה לו מאד, בגלל שהאבא הוא האדם החשוב ביותר לבן, וממילא מאוד חשוב לו ההערכה של אביו כלפיו, וכאשר הבן מרגיש שהאבא לא מרוצה ממנו, ובוודאי כשמקבל את זה בביקורת גלויה זה מאוד כואב לבן, וחופץ מההרגשה שהוא לא שווה כלום, יש לו גם תחושה שאבא שלו לא נמצא לצידו לתמוך

דאג לבן, הוא פירש שכל מה שהאבא עשה היה בשביל עצמו, הוא רצה בן שלומד, אז הוא דאג לו למלמדים, הוא לא רצה בן בבית הסוהר, ובגלל זה הוא דאג לו במשטרה, אבל הבן עצמו לא עניין את האבא בכלל. ולכן למרות כל מה שהאבא עשה בשביל הבן הוא שנא אותו, כי הוא הרגיש שאני לא מעניין אותו, כי במה שמעניין אותי הוא אף פעם לא מתעניין, ואם היה איכפת לו ממני באמת הוא היה מתעניין בי ומדבר איתי על מה שמעיק עלי.

התחושה שצריכה להיות לבן – אבא חבר שלי

ולכן מאד חשוב שהאבא יראה לבן שאכפת לו ממנו באמת, וזה לא על ידי שדואג לו אלא על ידי שמתעניין במה שמעניין אותו. וכשהאבא עושה את זה, הבן מרגיש שהוא חבר שלו ואכפת לו ממנו, ולא צריך לחשוש שבגלל זה הוא מאבד את המעמד של האבא, כי זה יכול להיות ביחד אבא שהוא חבר, ובמצב כזה שהבן מרגיש שאבא שלו אוהב אותו ואיכפת לו ממנו, כל מה שהאבא יעשה הבן ירגיש שהוא עושה את זה באמת בשבילו ולא בשביל עצמו. ובמצב כזה אם יהיה לבן איזה קושי או התמודדות, הוא מעצמו ידבר על זה עם אביו, כי הוא מרגיש שהוא רוצה לשמוע אותו ואיכפת לו ממנו.

אבל צריך להתבונן שלא ירמה את עצמו ויחשוב שכל מה שאני עושה זה עבור הבן, כי הרבה פעמים אדם יכול לחשוב שמה שעושה זה עבור בנו אבל באמת זה בשביל עצמו, וזה דבר שבקלות אפשר לטעות בו. וגם אם באמת איכפת לו מבנו, אבל כל מה שהוא דואג זה לדברים הרחוקים שלו, שיהיה לו יראת שמים או לעולם הבא שלו, צריך לדעת שהבן מפרש את זה שהוא דואג לעצמו ולא לו, כי הבן רוצה שהוא יתעניין בדברים שמעניינים אותו בחיי היום יום, ולכן מוטלת על האבא חובה להוכיח שאיכפת לו ממנו באמת, וזה על ידי שיתעניין ויראה אכפתיות אמיתית גם לדברים שבעיניו הם שטויות אבל את הבן הם מעניינים.

דוגמא אישית חיובית

הדבר השלישי שצריך להיות בצורת הנהגת האבא עם הבן זה הדוגמא האישית. כל אבא יודע שבאופן כללי הוא לא יכול לומר לבנו לעשות דברים שהוא לא עושה, אבל יש דברים שבהם האבא חושב שלמרות שהוא לא עושה אותם, כיון שזה בגלל סיבות אישיות הוא יכול לתבוע מהבן לעשות אותם.

ולדוגמא, אבא שקם מאוחר אבל מהבן הוא מבקש שיקום מוקדם, או אבא שבזמן שחוזר הביתה בערב קורא עיתון, וכשהבן חוזר הביתה וקורא עיתון, הוא אומר לו 'למה אתה קורא, זה לא מתאים לבחור ישיבה', והוא אומר לעצמו, מסתמא הבן מבין שאני לומד עד מאוחר בלילה, ולכן אני קם מאוחר, וכן שיש לי הרבה טרדות במשך היום, ולכן כשאני חוזר בערב אני צריך להירגע קצת ולקרוא עיתון, אבל הוא לא צריך את זה.

ואמנם באמת יש לאבא סיבות מוצדקות שמחמתם הוא שונה מהבן, אבל הבן לא מבין את החילוקים האלו ומבחינתו לקום מאוחר זה לקום מאוחר, ולקרוא עיתון זה לקרוא עיתון, ולא

וגם אם קשה לו מאד להבליג על הרגש שלו שהוא מאוכזב ממה שהבן לא כמוהו, הוא מחוייב לעבוד על עצמו בזה כדי לא להזיק לו, וצריך לזכור שהבן הוא פקדון מהקב"ה, ואסור לאבא לעשות דברים שיכולים לאבד אותו.

ואמנם התפקיד של האבא לחנך את בנו, אבל זה צריך להיות חנוך לנער על פי דרכו של הבן, ולא על פי דרכו של אביו, ולכן הוא צריך לראות שהחינוך יהיה לפי הכוחות והיכולות האמיתיות של הבן.

ועל ידי זה שהאבא מקבל את בנו כמות שהוא, מלבד מה שזה מועיל למנוע את הביקורת ואת התחושה של הבן שהאבא מאוכזב ממנו ולא מרוצה ממה שהוא עושה, זה גם גורם שהאבא יעריך את בנו באמת, ואז כשהוא מחנך את הבן, הוא יהיה מוכן לקבל ממנו, כי הוא מרגיש שבסך הכל האבא אוהב ממנו ואוהב אותו, ורק רוצה שיתקן איזה נקודה קטנה.

איך הבן ירגיש שאבא דואג לו באמת

הדבר השני, שהבן ירגיש שהאבא דואג לו באמת. ואמנם אם נשאל כל אבא האם אתה דואג לבנך הוא יאמר 'בוודאי, הרי אני טורח כל הזמן שיהיה לו את כל מה שהוא צריך, ומתעניין אצל המלמד איך הוא לומד, ואם צריך לשכור לו מלמד שילמד אותו אני שוכר לו'. אבל כשנשאל את הבן האם בגלל כל זה הוא מרגיש שהאבא דואג לו, הרבה פעמים נראה שזה לא מספיק.

אלא כדי שהבן ירגיש שהאבא דואג לו, האבא צריך להתעניין בדברים שמעניינים את הבן, וזה חיי החברה שלו, הטיולים והמשחקים שלו. ולדוגמא כשהבן חוזר מאיזה טיול צריך לשבת איתו ולשמוע איך עבר עליו הטיול, מה עשה פלוני ומה עשה אלמוני, ומאיזה דברים הוא נהנה, ולא שישאל אותו האם הוא התנהג טוב בטיול או האם התפלל ובירך ברכת המזון. אפילו שבעיני האב זה נראה כשטויות, צריך לדעת שכלל זה כל עולמו וזה מה שמעניין אותו, וכשהאבא מתעניין במה שמעניין אותו, הוא מרגיש שאיכפת לו ממנו. אבל צריך להזהר לעשות את זה בצורה אמיתית, שהאבא יהנה באמת לשמוע את מה שבנו מספר, ולא יעשה את זה בצורה מלאכותית, כי הבן מרגיש האם האבא ההתעניינות של האבא היא אמיתית.

היה מקרה בבחור שישב אצלי ודיבר בצורה חריפה נגד אבא שלו, ומאוד כעס עליו, עד כדי כך שאמר שהוא שונא אותו. וזה היה מאוד תמוה, בגלל שהבחור הזה היה מאוד חלש בלימודים, ואבא שלו שכר בשבילו מלמדים פרטיים והשקיע הרבה כוחות וכסף כדי לקדם אותו, ובנוסף לכל היה מקרה שהוא הסתבך עם המשטרה, והאבא הפעיל קשרים כדי לשחרר אותו. ולמרות הכל הוא מאוד כעס עליו, עד כדי כך שהתבטא שהוא שונא אותו, ושאלתי את הבחור איך אתה יכול לומר שאתה שונא את אבא שלך והרי הוא עשה בשבילך כל כך הרבה, עד כדי כך שאני לא חושב שיש אבא שעשה כל כך הרבה עבור בנו כמו שאבך עשה בשבילך.

והוא ענה לי 'נכון, שהוא דאג לי בהרבה דברים, אבל כשרציתי לדבר איתו על הדברים שמעיקים עלי הוא לא היה שם עבורי, ולא היה לי עם מי לדבר'. זאת אומרת שלמרות שהאבא מאד

בירידה רוחנית גדולה, והדבר שהחזיק אותו בזמנים הקשים זה הקשר למשפחתו, שהוא היה מאוד קשור אליהם ולא לא רצה לנתק את הקשר איתם, ובגלל זה בסוף חזר למוטב.

והדבר הזה יכול להועיל מאד בהרבה בעיות המצויות בזמנינו, כמו בעיות הטכנולוגיה, שכדי שהאבא יוכל לעזור לבן להתמודד עם הנסיונות שיש בזה, מוכרח להיות קשר טוב ביניהם, כי רק אז הוא יוכל לבוא אליו ולומר לו 'אבא - נפלתי', כי הוא יודע שהאבא אכפת לו ממנו וירצה לעזור לו, אבל אם אין קשר טוב בין האבא לבן, הוא לא יספר לו, כי לא ירגיש שהוא יכול לדבר ע"ז עם האבא, וזה גורם להרבה טרגדיות שקורים בדורינו.

ולכן מאד חשוב שכל אבא יעבוד על זה שיהיה לו יחסים טובים עם הבן. וזה תפקיד האבא בחינוך הבנים, ליצור מצב שהבן תמיד ירגיש שיש לו עם מי לדבר, וכל דבר שעובר עליו או מפריע לו האבא יהיה איתו ויעזור לו.

ושננתם לבניך - דרכי לימוד האבות עם הבנים

לימוד האבא עם הבן הוא דבר מאד חשוב, ומלבד התועלת הלימודית שיכול להיות לבן ע"ז, שהוא מועיל מאד לחזק את הקשר בין האבא לבן, אבל כדי שיצא מזה התועלת הגדולה שקיימת בזה, חשוב מאוד שהלימוד יהיה בצורה נעימה, ושלא יגיעו ע"י הלימוד לעימותים, ובמקום שהלימוד יקרב ביניהם הוא יגרום לריחוק ומתח בין האבא לבן.

לימוד באוירה נעימה

התנאי הבסיסי הנצרך בשביל שהלימוד יהיה בצורה נעימה, זה שהאבא יהיה בזמן הלימוד עם הרבה סבלנות, ולכן חשוב שהלימוד יהיה בזמן שהאבא עירני ולא עייף, ואין לו טרדות שיכולות לגרום לחוסר סבלנות, כי אם אין לאבא סבלנות הוא עלול לכעוס על הבן תוך כדי הלימוד, או להגיב באופן לא ראוי, ואז לא תהיה תועלת בלימוד עם הבן.

וכן חשוב מאוד שהאבא יגיע ללימוד אחרי שלמד בעצמו והכין את מה שהבן לומד, כי אם הוא לא יהיה מוכן, יכול להיות שתוך כדי הלימוד תתעורר קושיא, והאבא ינסה לענות לו לפי מה שהוא מבין פחות או יותר באותו הרגע, ואז יתכן שיהיה לבן שאלות טובות על מה שהאבא אומר אבל הוא לא יבין אותו וינסה לענות לו ויתפתח ביניהם ויכוח שיגרום שהבן לא יהנה מהלימוד.

הלימוד צריך להיות מותאם למדריגה של הבן

דבר נוסף שיכול לגרום לעימותים בזמן הלימוד בין האבא לבן, הוא שהאבא לא מתאים את הלימוד למדריגה של הבן, וזה דבר שמצוי בו הרבה תקלות, כי הרבה פעמים יש לאבא ווארט טוב בסוגיה שהבן לומד בישיבה, ובזמן הלימוד עם הבן הוא רוצה להגיד לו את הווארט הזה, אבל הבן עדיין אווז בתחילת הסוגיה, או שהוא לא בדרגה שיכול להבין את זה, ובכל זאת האבא אומר לו את הווארט, וכשרואה שהבן לא מבין מנסה עוד פעם להסביר לו את זה, וכאשר הבן לא מצליח לתפוס האבא מתעצבן ע"ז שהוא לו תופס, וזה גורם שבמקום שהבן יהנה

משנה לו מה הסיבה שהאבא עושה את זה, והוא אומר לעצמו אם לאבא מותר גם לי מותר. ולכן אי אפשר לתבוע ממנו לעשות דבר שהאבא לא עושה, אפילו אם יש אצל האבא סיבות שלא שייכים לגבי הבן.

הערכה כללית

אבל דוגמא אישית זה לא רק באותם דברים שהאבא תובע מהבן, אלא אפילו אם הוא לא מבקש מהבן לעשות דברים שהוא לא עושה, אבל באופן כללי האבא אדם כעסן וקפדן, או שיש בו מידות רעות, וכן אם אינו מדייק בדבריו וחסר בו ממידת האמת. כשהבן רואה את זה כבר לא יעריך כ"כ את האבא, ויאמר לעצמו הרי אבא עושה כל מיני דברים לא ראויים, וכי הוא יאמר לי מה לעשות, וממילא לא יסכים לקבל ממנו, וכל מה שהאבא ינסה לחנך את בנו לא יהיה שווה כלום.

ולכן כדי שהאבא יוכל להצליח בחינוך הוא צריך שיהיה לבן דרך ארץ כלפיו, וזה יכול להגיע רק ע"י שהאבא יתנהג בצורה טובה בכל התחומים כדי שהבן יוכל להעריך אותו. ואם יש איזה צורך גדול לעשות דברים בבית שהם לא כל כך מתאימים לבן, צריך לעשות את זה בצנעא כדי שהבן לא יראה, כי הבן אינו מבין את ההבדל בינו לבין האבא.

יסוד החינוך - הרצון של הבן לחקות את ההורים

אבא שישקיע בכל הדברים האלו. יעריך את הבן באמת, יתעניין במה שמעניין אותו, ויהיה לו דוגמא אישית טובה, יוכל להצליח מאד בחינוך הילדים, כיון שהדרך להצליח בחינוך זה על ידי שהבן מרגיש קשר ושייכות עם האבא וממילא הוא ירצה לקבל ממנו ולחקות אותו, וזה יכול להיות רק במצב שבו הבן מאוד מעריך ומכבד את האבא, כי הוא רואה בו בן אדם רציני ואמיתי בדרכיו, והאבא לא מבקר אותו כל הזמן, וממילא הוא מרגיש שהאבא מעריך אותו ולא מאוכזב ממנו, וגם האבא מתעניין בו בדברים שמעניינים אותו, וע"ז הבן מרגיש שהאבא גם חבר שלו, שהרי הוא מתעניין בי והחיים שלי מעניינים אותו.

ובמצב כזה שהבן רוצה לקבל מהאבא הוא יוכל לחנך אותו, ולתקן את הדברים הטעונים שיפור, אבל גם זה צריך להיות בצורה שלא תעורר התנגדות, ולדוגמא, אם הבן קם מאוחר ולא קורא קריאת שמע בזמנה, לא יעיר לו וידבר איתו על העניין בשעת מעשה, רק לאחר זמן ישב איתו ויסביר לו את חשיבות העניין של קריאת שמע בזמנה, וישאל אותו מה הוא מציע לעשות כדי שזה לא יקרה יותר. ואם הבן אוהב את האבא ומעריך אותו באמת, זה יוכל להשפיע עליו להשתנות ולקום לקרוא קריאת שמע בזמנה ולהספיק זמן תפילה, וכן בכל דבר ודבר.

וגם אם יהיה לבן כל מיני נסיונות קרוב לודאי שהוא יוכל לעמוד בהם, כי אחד הדברים שמחזיקים בחור בכל מצב שהוא נמצא בו, זה הרצון להישאר קשור למשפחתו. וזה יכול להיות רק אם הוא מרגיש שטוב לו עם האבא וכל המשפחה, שאז גם במצב של התדרדרות עדיין חשוב לו הקשר עם משפחתו ובגלל זה לא מתנתק לגמרי, כמו שראיתי אצל בחור שהכרתי שהיה

ולכן כשהאבא רואה שהבן אומר סתם מילים ולא מנסה להבין, צריך ללמד אותו איך להבין לומדעס ואיך לנתח סברא, ולהסביר לו שכל סברא בנוי מכמה חלקים, וללמד אותו את חכמת הניתוח, כדי שיתרגל שהלימוד צריך להיות בבהירות, והלומדעס צריך להיות דברים מובנים.

התאמת קצב הלימוד ליכולת התפיסה של הבן

ולפעמים הסיבה שהבן לא מצליח בלימוד עם האבא, זה לא בגלל חוסר כשרון אלא שיש לו תפיסה איטית, שכל אחד ששומע דבר אחרי שהוא מבין לוקח לו עוד זמן לקלוט את זה אצלו, כדי שיוכל להמשיך לעבוד עם זה. מספרים על הגרא"ז מלצר זצ"ל שהיה קורא שורות באלכסון, כי היה רואה דבר ומיד זה נכנס אצלו. אבל אצל רוב האנשים זה לוקח זמן, יש כאלו שהתפיסה שלהם מהירה וזה הולך אצלם מהר, ואצל אחרים שיש להם תפיסה איטית זה לוקח יותר זמן.

היה פעם בחור טוב שקבע חברותא מצויינת, ובסוף הזמן אמר לי שהלימוד עם החברותא הזאת היה ממש גיהנם, והיה לו זמן גרוע מאד שלא היה לו אף פעם בחייו, ושאלתי את המשיבים איך לא שמתם לב לזה, וענו שהוא בא עם החברותא שלו כל פעם, והיו מדברים בלימוד, והם לא מבינים מה הבעיה. ומה שנתברר שהוא אמנם היה בחור טוב מאד אבל התפיסה שלו היתה קצת איטית, והמהירות הרגילה שמדברים בד"כ היתה קצת יותר מהר ממה שהוא יכול לתפוס. וכשהלכו למשיבים, החברותא תפס מה שהם אומרים אבל הוא לא תפס, והתבייש לומר שהוא לא תופס, וגם כשלמדו יחד התבייש לומר לחברותא שלו שהוא לא תופס, ולכן לא הצליח בלימוד עם החברותא הזאת.

וזה יכול להיות גם בלימוד של האבא עם הבן, שלאבא יש תפיסה מהירה יותר מהבן, והוא לומד איתו בקצב שלו, והבן מתבייש לומר שהוא לא תופס את מה שנאמר, ורק כשהאבא שואל אותו שאלות הוא רואה שהבן לא יודע לענות, ובמצב כזה האבא צריך לבדוק האם הסיבה שהוא לא מבין זה בגלל שיש לו תפיסה יותר איטית, ואם יראה שזו הסיבה ידבר אליו יותר לאט ויסביר לו כמה פעמים כפי מה שהוא צריך, ואז יצליח להבין במאה אחוז.

לא להכביד על הבן בחשבונות שלמעלה מתפיסתו

וגם אחרי שהאבא התאים את הלימוד לרמת הבן, ולומד איתו בקצב שהבן מצליח לתפוס, עדיין יכול להיות שבאיזה שלב בלימוד הוא יפסיק לאחוז ראש, וזה בגלל שיש בחורים שלא יכולים לתפוס בבת אחת הרבה פרטים השייכים זה לזה. ולדוגמא יש חקירה עם שתי צדדים והבן תפס טוב את החקירה, ואח"כ יש תלייה שהצד הראשון מתאים עם הרמב"ן והצד השני עם הריטב"א, וגם את זה הוא מבין. אבל אם האבא ימשיך שלפי רמב"ן אחר זה כבר לא מתאים עם הצד הראשון ולכן צריך לומר מהלך אחר, צד שלישי שמיישב את הכל, את זה הבן כבר לא יצליח לתפוס, ובפרט אם אומר לו את הכל בבת

מהלימוד עם האבא יהיה ביניהם עימותים שיגרמו לריחוק, ולכן חשוב מאד שהאבא יתבונן באיזה מדריגה בלימוד הבן נמצא, ובאיזה מקום הוא אוהז בלימוד הסוגיה, ולפי זה להתאים את צורת הלימוד איתו, ולא ישאל אותו שאלות שלא יוכל לענות עליהם, או יאמר לו וארטים שאינו יכול להבין.

ובענין הזה חשוב לדעת שהרבה פעמים האבא רואה שבנו מאד מוכשר, יודע הרבה משניות בעל פה, ומצליח לחשב דברים מורכבים ומסובכים, וכן במילי דעלמא הוא מאד נבון והרבה מתיעצים איתו, וממילא האבא חושב שדרגת הלימוד המתאימה לבן היא לימוד ברמה גבוהה, ואם הבן לא מבין מה שהאבא אומר לו הוא כועס עליו.

אבל האמת היא שיש כמה סוגי כשרונות, ויכול להיות בחור שבאופן כללי הוא חכם ומוכשר אבל בלימוד הוא לא כל כך מצליח, וזה בגלל שבלימוד צריך כשרונות מיוחדים שלא לכל אחד יש אותם, וגם מי שיש לו כשרונות המתאימים ללימוד עדיין יכול להיות שזה סוג כשרון שמתאים לסוגיות של טוען ונטען שהם דברים גשמיים, ולא לסוגיות של זיקה או חצי קניין שהם דברים מופשטים.

היה מקרה בישיבה בבחור שהצליח מאד במבחן הכניסה, המבחן היה על תוס' בב"ב דף ל' ע"א שמאריך מאד בענין מיגו למפרע, ויש בזה הרבה חשבונות מסובכים שהרבה בחורים לא מצליחים בזה, אבל הוא ידע את זה ממש במאה אחוז. חשבתי שהוא יהיה מהבחורים הכי טובים בשיעור, ולכן סידרתי לו חברותא עם בחור אחר מצוין, ובזמן אלול למדו בישיבה במסכת נדרים את הסוגיא של נתרונה, והבחור הזה לא הצליח להבין כלום, המושגים של נתרונה היה אצלו כמו לדבר יוונית, וגם אח"כ בזמן חורף שלמדו מסכת יבמות הוא היה הכי גרוע בשיעור. וזה בגלל שהבחור הזה היה מאד מוכשר בחשבון, אבל בדברים מופשטים שאין בזה ממשות גשמית לא היה לו בכלל חוש של הבנה, ולכן בתוס' של מיגו למפרע שיש בו הרבה חשבונות הוא היה מאה אחוז, אבל בעניינים של זיקה או שם אשת אח או שם צרת ערוה, שהם דברים מופשטים לא היה לו שייכות.

ואמנם הסיפור הזה הוא דוגמא קיצונית, ובאמת יש כמה דרגות של חוסר הבנה בדברים מופשטים, אבל האבא צריך להיות מודע לדבר הזה שיש כמה סוגי כשרונות, כדי שיוכל להתבונן ולראות איזה סוג כשרון יש לבנו, ולהתאים את הלימוד לסוג הכשרון שלו.

צריך ללמד את הבן מה זה חכמת הניתוח

אבל יכול להיות שזה שהבן לא מבין את הסברות שהאבא אומר לו, זה לא בגלל שאין לו את הכשרונות המתאימים, אלא שהוא אף פעם לא למד לנתח סברא, ולפעמים הוא חושב שלומדעס זה דבר שלא צריך להבין אותו, וזה קורה בגלל שבגיל צעיר לימדו אותו סברות שלא היה יכול להבין, ונכנס לו בראש שלומדעס זה דברים מעורפלים שלא מובנים, עד כדי כך שפעם שמעתי בחור אומר על איזה מג"ש שהוא מאד עמקן כי אומר דברים שלא שייך להבין.

סבלנות, ועד כמה שאפשר שיכין את מה שלומד עם הברן לפני הלימוד. ושיבדוק מה המדריגה של הברן בלימוד, איזה סוג כשרון יש לו, והאם הוא יודע לנתח סברא. וילמד עם הברן לפי מהירות התפיסה שלו, ולא יכביד עליו עם חשבונות מורכבים שלמעלה מהשגתו. ואם יעשה את כל זה הלימוד יכול להצליח מאוד, ויביא גם תועלת לחיזוק הקשר בין האבא לבן, ולא שחלילה יגרום לעימותים ומתח ביניהם.

אחת. ולכן האבא צריך להפסיק אחרי התליה הראשונה, וכך הלימוד יסתיים כשהברן מלא שמחה ע"ז שהצליח להבין. אבל אם האבא ימשיך הלאה הרבה פעמים זה יגרום שגם החלק הראשון שהברן כבר הבין יהיה אצלו מבולבל, ולא יהיה מרוצה מהלימוד.

הידיעה של הדברים האלה חשובים מאוד, שהאבא יידע שכדי שתהיה תועלת בלימוד עם הברן, הוא צריך להיות במצב של

החינוך בגיל ההתבגרות

הצליחו להתמודד, עד כדי שירדו בכל התפקוד שלהם בלימוד וגם שמחת החיים שלהם נהרסה.

ירידה במצב רוח של הברן – תמרור אזהרה

ולכן כל אבא צריך להיות מודע לזה, כדי שאם הוא יראה שלברנו יש מצב רוח ירוד, או ירידה בתפקוד, יבדוק האם זה קשור להתמודדות בנושאי החברה. וכמו שהקדמנו שכל זה יכול להיות רק באבא שנמצא בקשר עם ברנו ויודע מה קורה עמו בחיי היום יום, מי החברים שלו, עם מי הוא מדבר ועם מי הוא יוצא לטיול. שאז אם האבא רואה שברנו נמצא במצב רוח ירוד, והוא יודע שבבין הזמנים הברן רגיל לדבר עם פלוני, ועכשיו רואה שאותו חבר כבר לא מתקשר אליו, הוא יבין שכנראה קרה משהו.

ובשביל לדעת בבירור מה קרה הוא צריך להתעניין ע"ז אצל הברן, אבל כדי שהברן יספר לו את האמת הוא צריך לעשות את זה בצורה נעימה, וזה על ידי שישאל אותו 'אני רואה שהרבה זמן לא התקשרת לפלוני, האם הפסקת להיות חבר שלו?', ולא שישאל אותו מדוע פלוני לא מתקשר אליך, אלא בצורה עקיפה. בדרך כלל במצב כזה הברן יגמגם ויאמר משהו כמו 'אני כבר לא צריך אותו', או שיאמר 'אני לא צריך חברים', אבל מתוך זה האבא יכול ללמוד שיש לו בעיה, שכנראה הוא נדחה מהחברה. ואז צריך לדבר איתו בחכמה ולהגיד לו 'אני מרגיש שקרה פה משהו, אולי אתה רוצה לספר לי', ובדרך כלל - בן שיש לו קשר עם אביו - יספר לו מה שקרה.

להזדהות עם הברן בקשיים שעובר

וכאשר הברן נפתח ומשתף את האבא במצבו החברתי, חשוב מאוד שהאבא יידע שאצל הברן החברה זה דבר חשוב מאוד, ולכן צריך שהאבא לא יזלזל ברגשות שלו, ולא יאמר לו 'זה לא כל כך נורא, ומה זה כבר חברה', או 'אתה יכול לחפש חבר אחר', כי אם האבא יזלזל במה שהברן מרגיש, הברן יאמר לעצמו שאבא לא מבין אותי, ואם כן אין לי מה לדבר איתו על זה. ולכן מה שהאבא צריך לעשות הוא להשתתף בצער, וזה על ידי שנותן לו את התחושה שהוא מבין עד כמה זה דבר קשה, וזה יכול להיות על ידי שיספר לברנו שגם הוא עבר דבר דומה לזה, ולספר לו מה עבר עליו, ואפילו שזה לא בדיוק היה, שכל מה שמוסיף בדמיון לספר על עצמו שעבר דבר כזה וכמה זה היה קשה לו הרי זה משובח, כי על ידי זה הברן ירגיש שאבא מבין

בעיות המצויות אצל בחורי ישיבות

בחורים רבים מתמודדים בישיבה עם בעיות שונות, וכדי שהאבא יוכל לעזור לברנו הוא צריך דבר ראשון לדעת שהברן נמצא במצב של התמודדות, ולאחר מכן, לזהות עם איזה דבר הוא מתמודד. ולכן, הדבר הראשון שנצרך כדי שהאבא יוכל לעזור לברנו הוא מה שהקדמנו, שלאבא יהיה קשר טוב עם הברן. שעל ידי זה הוא יוכל להבחין לפי המצב רוח של הברן האם יש לו איזה התמודדות, וכאשר ישים לב שיש לבן איזה התמודדות, האבא יוכל לעזור בעצמו בכל מה שהוא יכול, ובדברים מסויימים יפנה לצוות הישיבה כדי שהם ייעזרו לו.

וכדי שהאבא יוכל לדעת באיזו התמודדות מתמודד ברנו, נדבר על הדברים המצויים אצל בחורי הישיבות, ובאופן כללי ההתמודדויות מתחלקות לארבעה נושאים. הנושא הראשון הוא חיי החברה - קשיים שבחור עובר שתלויים בחיי החברה שלו. הנושא השני הוא בעיות בהשקפה - התמודדויות שיש לבחור שנובעות מחסרון בהשקפה נכונה. הנושא השלישי הוא בעיות בקדושה, והנושא הרביעי הוא בחורים שיש להם דאגות ונמצאים מכח זה במצב של מתח וחרדה.

דחייה חברתית

הנושא הראשון הוא חיי החברה, וחשוב מאוד לדעת שהחברה היא צורך נפשי גדול מאוד אצל כל אחד ואחד, וכמו שמבואר בדברי חז"ל שאמרו - 'או חברותא או מיתותא' שרואים מזה עד כמה החברה חשובה לאדם. ומכיוון שבחיי החברה ישנם התמודדויות שונות שמצויות, כדי שהאבא יוכל לדעת באיזה ענין מחיי החברה ברנו מתמודד, נפרט את ההתמודדויות המצויות בחיי החברה של הבחורים.

ההתמודדות הראשונה נקראת דחייה חברתית. דבר זה יכול לקרות לבחור שעד היום היה חלק מקבוצת חברים, שהיה מדבר איתם ויוצאים ביחד לטיולים בבין הזמנים, עד שקורה שפעם אחת הם יוצאים לטיול או עושים איזה דבר ביחד ולא קוראים לאותו הבחור. ואז הבחור הזה נמצא במצב של דחייה חברתית, שזהו קושי עצום לבחור, שלא רק שאין לו היום חברה, אלא יש לו קושי הרבה יותר גדול, שהוא מרגיש דחוי מהחברה, וההרגשה הזאת גורמת לו להרגיש שאם לא רוצים אותי - כנראה שאני לא שווה כלום. והניסיון מורה שבהרבה מקרים אפילו בחורים שעברו דברים קשים בחייהם והצליחו להתמודד, כשהם הגיעו לקושי של הדחייה מהחברה לא

מודע לזה, שהקושי שלו במצב הזה הוא הרבה יותר גדול, כי מלבד הכאב ראש הוא מתמודד כל הזמן במחשבות כמו 'מה יש לי? ממה אני סובל?', אבל כשהוא יודע ממה הוא סובל הרבה יותר קל לו להתמודד.

ואותו הדבר שייך גם לגבי הקנאה, שכאשר בחור מדחיק את המחשבות ואומר לעצמו אני בכלל לא מקנא, הוא מתמודד גם עם הקושי של החוסר מודעות מה יש לו וממה הוא כ"כ סובל, כי הרי יש משהו שכן מפריע לו, וגם עם עצם הקנאה. אבל כשמכיר בזה שהוא מקנא, ויודע מה הקושי שלו נהיה לו יותר קל להתמודד. וזה דבר שראיתי אצל הרבה בחורים, שע"ז שהם הכירו בכך שהם מקנאים נהיה להם יותר קל להתמודד עם הקנאה.

ולכן חשוב מאוד שהאבא ידבר על זה עם הבן ויגרום לו להכיר בכך שהוא מקנא, ויאמר לו שהקנאה היא בעיה נפוצה בעולם הישיבות, ולכן כמו אדם שיש לו כאב ראש כרוני, הוא לומד איך לחיות עם זה, כך עם הקנאה צריך ללמוד להתמודד ולדעת לחיות עם זה. ואפשר גם לומר לו שבמודאי ניסיון כזה גדול הוא מהקב"ה, ואם הוא העמיד אותו במצב כזה בוודאי שיש לו את הכוח להתמודד עם זה.

עצות איך לצמצם את רגש הקנאה

ואחרי שהאבא עזר לבן להתמודד עם הרגשת הקנאה בכך שגרם לו להכיר בזה שהוא מקנא, יוכל גם לעזור לו לצמצם את הרגשת הקנאה. על ידי שיראה לבנו את הדברים שבהם הוא מצליח, ולומר לו 'מה אתה כ"כ מקנא בו, הרי גם אתה מצליח בכל מיני דברים', אבל כדי שהבן יקבל את זה ולא יחשוב שאומרים לו את זה כדי שלא יקנא, צריך שהאבא יאמר לו דברים אמיתיים שבהם הוא מצליח, ואמנם אפשר קצת להגזים בזה, אבל השורש צריך להיות אמיתי. ואם אין לו איזה דבר שהוא מצליח בו, אז הוא יכול לומר לו איזה דבר שהוא יודע שהבן יכול להצליח בו, ועל ידי שהוא יצליח בזה יועיל לו לסלק את הקנאה, כי ההרגשה של בן אדם שהוא מצליח בדבר שעושה זהו הדרך הטובה ביותר לסלק את הקנאה.

ובספרי הקדמונים מבואר שעשיית חסד עם החבר שמקנאים בו מועילה לצמצם את הקנאה. וההסבר בזה, שהרבה פעמים הקנאה נובעת מכל מיני דמיונות שיש לו על אותו אחד שמצליח בכל דבר שעושה, וע"י שעושה עם אותו אחד חסד הוא נהיה איתו בקשר, ואז הוא רואה שאותו אחד לא מצליח בכל מה שעושה, וממילא מתמעטת הקנאה.

חברות שיכולה להגיע לידי תלות

ההתמודדות השלישית שקשורה לחיי החברה. זהו דבר שהיה כבר מאז ומעולם, אבל בשנים האחרונות הוא הולך ונהיה מצוי יותר בעולם הישיבות, וזה נקרא תלות. זהו מצב שבחור מתאהב בבחור שני בצורה נקייה עד שנהיה תלוי בו, וזה מתבטא בכך שהוא רוצה להיות איתו כל הזמן, וגם בזמן שהוא לא יכול להיות ביחד איתו הוא רוצה לכל הפחות לראות אותו, עד כדי כך שהיה סיפור בבחור שעמד במשך שעותיים בעזרת נשים כדי לראות את החבר שלו בזמן שהוא היו לומד.

אותי שהרי הוא עבר את זה והוא יודע כמה זה קשה.

ואחרי שהאבא הזדהה עם הכאב של בנו והשתתף בצער, הוא יכול לנסות לומר לו, שדבר כזה קשה הוא ניסיון מהקב"ה, וכמה שיותר יעמוד בניסיון יהיה לו יותר זכויות, ואמנם מעבר לכך אין מה לעודד את הבן, אבל בכל זאת עצם הדבר שהאבא נותן לבן את ההרגשה שהוא מבין אותו, מלבד התחושה הטובה שיש לו מזה, הוא מקבל מזה ג"כ את הכוח להתמודד.

ללמד את הבן איך להתנהג בחברה

אבל לפעמים יש איזה סיבה אמיתית שמחמתה הבן נדחה מהחברה, ולכן האבא צריך לבדוק, האם אין סיבה התלויה בו שבגללה הוא נדחה מהחברה. וזה יכול להיות מחמת שהבחור הוא בעל גאווה, או שהוא נודניק שקשה להיות בחברתו, או שהוא חריף ואינו יודע כיצד לתקשר עם חברים, ואבא שמכיר את בנו, יכול על ידי זה לדעת את הסיבה ולעזור לו לתקן את זה. ובמצבים שכבר אין ברירה, הוא יוכל לדבר עם צוות הישיבה שיעזרו לו לתקן את אותו עניין, שעל ידי זה שהוא יתקן את זה, ממילא זה יעזור לו שכבר לא ידחו אותו מהחברה. לכן חשוב מאוד שהאבא יהיה עירני לחיי בנו ולראות האם עובר עליו משהו, אבל אם הוא אינו עירני יכול להיות שבנו יעבור התמודדות מאוד קשות עברו והאבא לא ידע מזה כלל.

הקנאה – המזיק הגדול של בחורי הישיבות

ההתמודדות השנייה הנמצאת בחיי החברה היא הקנאה. וזו בעיה ידועה שכל אחד מכיר בה, בעיה שקיימת מבריאת העולם, עוד מהמעשה של קין והבל, ומאז ומעולם היא היתה אחד מהמזיקים הכי גדולים, ובפרט בעולם הישיבות. שזה דבר שהורס לכל אחד, עד שאמרו על זה חז"ל שהקנאה מוציאה את האדם מן העולם.

וכדי שהאבא יוכל לדעת האם בנו מתמודד עם קנאה, הוא צריך להיות עירני למה שקורה עם בנו, שאז אם הוא רואה שהבן קצר רוח, יוכל להבין שעובר עליו משהו, ולבדוק מה עובר עליו. ובפרט עם בנו נמצא בתקופה של עלייה לישיבה קטנה או גדולה שאז מצוי יותר הקנאה, כי אז עולים כמה חברים ביחד ויכול להיות שאחד מהם שהיה פחות או יותר כמוהו, מצליח עכשיו הרבה יותר ממנו, ומחשיבים את אותו אחד יותר ממנו, והרבה באים לדבר איתו בלימוד, ואילו הוא נשאר כמו שהיה, וזה דבר שגורם לקנאה עד כדי כך שזה יכול ממש להרוס אותו, ולכן בתקופה הזאת, אם האבא רואה שבנו קצר רוח, אז הוא יכול להבין שמסתמא הוא מקנא, ובכזה מצב, מה שהאבא צריך לעשות, זה לדבר עם הבן, ולהתעניין במה שעובר עליו כדי להביא אותו להודות בזה שהוא מקנא בחבירו.

ההכרה ברגש הקנאה, מסייעת להתמודדות

ואמנם גם אחרי שהאבא יידע שהבן מקנא, זה לא אומר שהוא יוכל לעזור לו באופן מוחלט, כי לקנאה אין תרופת פלא. אך עדיין צריך לדעת שבמה שמדבר אתו וגורם לו להכיר שהוא מקנא, יש בזה תועלת גדולה מאוד, כי אם הוא לא מכיר בכך שהוא מקנא הוא דומה לאדם שיש לו כאב ראש כרוני והוא לא

קרירות לאידישקייט

לכן כאשר האבא רואה שבנו מתעניין בנושאי אמונה, צריך לעקוב אחרי זה. כי לפעמים זה גורר לדברים לא טובים, והדרך לדעת האם זה באמת הולך למקומות לא טובים, זה ע"י מה שהזכרנו שהאבא צריך להיות מעורב במה שמה קורה עם בנו בחיי היום יום. כי רק ע"ז הוא יוכל לשים לב מה עובר על בנו.

וכאשר הוא רואה שהבן מתייחס בקרירות לנושאים של אידישקייט, ולמשל אם עד עכשיו היה מתעניין בסיפורים על גדולי ישראל, והיום זה כבר לא מעניין אותו. צריך לבדוק איך הוא מתפלל, כי אם לגבי התפילה אין שינוי, כנראה שזה קשור לבעיות בענייני קדושה, אבל אם גם התפילה פחות מעניינת אותו, עד כדי כך שלפעמים אינו מתפלל כלל, צריך לחשוש שזה נובע מבעיות באמונה.

מה האבא צריך להגיד במצב הזה

ואם הוא חושש שלבנו יש בעיות באמונה, צריך לדעת שלא כל אחד יודע איך לטפל בזה, ולכן לא כדאי שידבר על זה עם הבן. ובוודאי שלא ישאל אותו האם הוא מאמין או לא, כי אם האבא יעמיד את בנו מול השאלה הזאת, מסתבר שהבן יענה שהוא לא מאמין, ובהן הבן יחליט 'אני איני מאמין', ואז כבר יהיה מאוד קשה לעזור לו. לכן צריך שהאבא לא ידבר איתו על זה, וכך יתכן שהבן יחשוב לעצמו שהוא עדיין מאמין, אבל האבא צריך לומר למשגיח שיש לבנו התמודדות באמונה והוא כבר יידע איך לטפל בזה.

ממן הסטיפלער זצ"ל אמר עצה שהשתמשתי בה כמה פעמים, והיה מזה תועלת גדולה. הוא אמר שצריך להגיד לבחור 'הרי אתה בחור צעיר בן שבע עשרה או שמונה עשרה, ואיך אתה יכול עכשיו להחליט על החיים שלך בגלל כמה שאלות שיש לך, תקפא את הנושא הזה לשנתיים, ובינתיים לא תחשוב על זה, ואחרי שנתיים כבר תהיה יותר מבוגר ותוכל לחשוב על זה ולהחליט'. ובדרך כלל כאשר דוחים את המחשבות על זה, אז אחר כך הדברים כבר מסתדרים מאליהם.

הויכוח באמונה יכול להביא הרבה תקלות

אבל עדיין צריך להיזהר להימנע עד כמה שאפשר מלהיכנס לויכוחים בנושאים האלו, כי כאשר נכנסים לויכוחים בנושאים האלו, יכול להיות שלא תהיה לו תשובה לאחת השאלות של הבחור ואז הבחור ירגיש שהנושא כבר נגמר, כי הרי יש לו שאלה טובה שאין עליה תשובה. ולכן בשעת הצורך יש לשלוח אותו למומחה שיידע להסביר לו את זה בצורה שלא יהיו לו עוד שאלות. אבל אפילו אצל מומחה צריך להיזהר מלהגיע לויכוח, כי הויכוח יכול להביא תקלות.

היה סיפור עם בחור אמריקאי שמצאו אותו עם ספרי אפיקורסות הכי גרועים, והוא סיפר לי שכאשר הוא היה בחור ביישיבה באמריקה, הביאו מרצה מאחד מאיגוני הקירוב, והוא אמר איזו הוכחה ואני שאלתי אותו על זה איזו שאלה ולא היה למרצה תשובה, ולכן הבחור הגיע למצב כזה שהיו אצלו את הספרים הגרועים ביותר. והסיבה שהוא חשב שאין תשובה על

והדבר הזה הוא מאוד גרוע, כי מלבד שזה גורם לירידה בלימוד מחמת זה שהראש תפוס בזה כל הזמן, זה יכול לגרום להגיע לידי תאוות אסורות, ובדרך כלל זה גם גורם לקנאה, כי ברגע שאותו חבר מתחבר עם מישהו אחר זה גורם לו לקנא באותו אחד, וקנאה כזאת אוכלת את הבחור מאוד.

היה מקרה בבחור אחד שפיתח תלות בבחור אחר, ובקעמפ של הישיבה הבחור ההוא התחבר עם מישהו אחר, וזה הפריע מאוד לבחור הזה. הוא הגיע אלי בשעת לילה מאוחרת ובכה במשך שעה ארוכה. ניסיתי להרגיע אותו בכל מיני דרכים ולא הצלחתי, עד כדי כך שהייתי צריך למצוא פסיכיאטר שעובד בלילה וללכת אליו כדי להרגיע את הבחור. הסיפור הזה מלמד אותנו עד כמה גרועה התלות, עד כדי שהיא יכולה להביא בחור מבוגר לבכות בלי יכולת להירגע במשך כל כך הרבה זמן.

וכדי שהאבא יוכל לדעת האם יש לבנו את הבעיה הזו, הוא צריך לשים לב מה בנו עושה, שאם הוא רואה שבנו מתקשר כל הזמן לאותו החבר, אז הוא יוכל להבין מזה שבנו פיתח תלות באותו חבר. וצריך לדעת שתלות היא בעיה שקשה מאוד לטפל בה, ולכן אם הוא לא יודע איך לטפל בזה עדיף שלא ינסה, כי אם הוא ינסה ולא יצליח ולאחר מכן יפנה לצוות הישיבה, דבר כזה יכול להרוס את האמון ביניהם. כך שבמקרה כזה עדיף שהאבא ידבר עם הישיבה או עם מישהו שידע איך לטפל בזה ולא ינסה לטפל בזה לבד.

השקפה - שאלות באמונה שלא לצורך תאוות

הנושא השני בהתמודדויות הבחורים הוא בעיות בהשקפה. זה דבר שניתן להבחין בו כאשר רואים שיש לבחור הרבה שאלות באמונה, או שחסר לו ידיעות בסיסיות בהשקפת היהדות. ואמנם ידוע בשם ר' חיים מבריסק שלאפיקורס אין שאלות אלא תירוצים, וכל השאלות שיש לו זה מחמת שהוא רוצה ללכת אחרי התאוות שלו ולכן יש לו שאלות, אבל הרבה פעמים אני ראיתי שיש מקרים שמתחיל לבחור שאלות באמונה בזמן שאין לו שום אינטרס לצאת מהיהדות ולא לעזוב את צורת החיים שלו, אלא הוא רק רוצה שיהיו לו חיים טובים יותר.

היה מעשה בבחור שמסתמא היה מהבחורים הטובים ביישיבה, והוא נכנס למשגיח ואמר לו 'אני כבר יודע את כל הלכות תפילה, ודקדוקי ההלכה ואת כל העניין של עמילות בלימוד, אבל אני רוצה ליהנות יותר. ואם היה ברור לי שמה שאני עושה זה הדבר שהכי שווה לי הייתי נהנה יותר, אבל איך אני יידע שמה שאני עושה זה הדבר שהכי שווה לי?'. והמשגיח דיבר איתו והסביר לו שמה שהוא עושה זה הכי שווה וזה באמת עזר. ורואים מהסיפור הזה שלפעמים בחור יש לו שאלות באמונה לא כי הוא רוצה ללכת אחר התאוות שלו, אלא כי הוא פשוט רוצה ליהנות ממה שהוא עושה. וגם סיפר לי בעל תשובה אחד שבחורים היו באים אליו לשמוע דברי חיזוק באמונה, שמזה ג"כ רואים שיש הרבה בחורים שרוצים לדעת בענייני אמונה, לא בגלל שהם רוצים ללכת אחרי התאוות שלהם, אלא כי הם רוצים ליהנות יותר ממה שהם עושים.

ולכן חשוב שכל אבא ישים לב מה קורה עם בנו, כי זה יכול לקרות גם לבחור שיושב ולומד והוא נופל בזה ואז הוא נאכל מבפנים עד שזה מוריד אותו. לכן כשאבא רואה בבן אפתיות ועצבנות או ירידה באידישקייט צריך לחשוב גם על הכיוון הזה. וכמו שהזכרנו, שכאשר יש לאבא קשר טוב עם בנו הוא יכול על ידי שידבר איתו לדעת מה המצב שלו, כי בדרך כלל הבן ירצה לדבר על זה.

אבל מה לעשות בכזה מצב, בזה תלוי מה מצבו של הבן. היו לי כמה מקרים של בחורים שנפלו בזה והם היו בטוחים שהחיים שלהם נגמרו, וגם הילדים שלהם לא יהיו טובים. ושכנעתי אותם שיש מושג של 'תשובה', וזה הספיק כדי לעזור להם לצאת מזה. ולכן כדאי שאבא יסביר לבנו שגם על זה אפשר לעשות תשובה, וזה יכול לעזור. אבל אם רואה שזה לא מספיק אז צריך לומר למשגיח בישיבה שיטפל בזה.

אבא צריך לבדוק אם יש לבן דאגות

הדבר הרביעי הוא דאגות, שישנם בחורים שמסתובבים עם כל מיני טרדות ודאגות. לדוגמא היה בחור שהסתובב תקופה ארוכה בדמיונות שיש לו בעיה בריאותית ולא יהיו לו ילדים, ולכן האבא צריך לשים לב שבנו אינו נראה מודאג או מוטרד ממשוהו, ואם הוא מבחין שיש איזה טרדה או דאגה אצל הבן, אז לדבר איתו, כדי שהוא יאמר לו מה הבעיה שמטרידה אותו, ובדרך כלל האבא כבר יוכל להרגיע אותו ולעזור לו בזה.

ולפני הכל, צריך לזכור שצריכים הרבה סייעתא דשמיא בחינוך הילדים והרבה הרבה תפילות. וכשמתפללים להקב"ה לזכות לסייעתא דשמיא לחנך את הילדים בדרך הישר, אז נזכה שייתן לנו את הסייעתא דשמיא שנוכל לחנך את ילדינו להיות תלמידי חכמים יראי שמיים ובעלי מידות טובות.

השאלה שלו, זה בגלל שאמונה היא לא חשבון של אחד ועוד אחד, אלא זו סברא ישרה ולבחור בן שבע עשרה אין סברא ישרה, ולכן עד כמה שאפשר צריכים להימנע מלהיכנס לויכוח בזה עם בחורים צעירים, כי אם נכנסים לויכוח הם יכולים לטעות ולחשוב שהצליחו להפריך את ההוכחות.

בחורים לא יודעים למה הם לומדים

החלק השני בענייני האמונה, זה בחורים שחסר להם ידיעות בסיסיות בהשקפת היהדות. ראיתי את זה אצל הרבה בחורים שאינם יודעים למה צריכים בכלל ללמוד תורה, ושואלים 'מדוע צריך ללמוד?'. ויש כאלה שנמצאים בדרגה גבוהה יותר, שכבר יודעים שצריך ללמוד, אבל שואלים 'למה לא ללמוד בקיאות כל היום?'. ואמר לי אחד שמטפל בבחורים שבזמנינו הרבה בעיות מתחילות מזה שבחור אינו יודע למה עליו ללמוד תורה, ומה גודל החשיבות של התורה בחיינו, כל הדברים שכל אחד יודע, מה שכתוב בדרך ה' ובנפש החיים.

ולכן אם האבא רואה אצל בנו שחסר לו ידיעות אלו, כדאי שילמד איתו את הדברים הבסיסיים, אם זה בחשיבות לימוד התורה אפשר ללמוד את זה בספר נפש החיים, ואם זה לגבי תכלית החיים כדאי ללמוד בספר מסילת ישרים. ללמוד איתו את הדברים הפשוטים שנראה שכל אחד יודע, אבל האמת היא שלהרבה בחורים חסר הידע הבסיסי הזה, ועל ידי זה יכול להימנע הרבה בעיות.

בעיות בעניינים שבקדושה

הנושא השלישי הוא בעיות בקדושה, וזה דבר שהרבה בחורים מתמודדים איתו, ואין צורך להרחיב בזה כי כל אחד יודע כמה קל ליפול בדברים האלו. כל אבא צריך לדעת שהוא אינו יכול לומר 'אני מכיר את בני וזה לא יקרה לו', כי אני שמעתי את זה כמה פעמים מאבות שהיו בטוחים שאצל בנם זה לא יקרה אבל הם לא ידעו מה באמת קורה עם בנם.

שו"ת הורים

כמו פעם, והגם שכל אחד באופן פרטי יכול לנסות לנהוג כמו פעם, רק השאלה היא האם זה יגיע לאותה רמה כמו שהיה, אבל בוודאי שכל אחד ואחד יכול לשאוף לרצות שכך יהיה.

מ"מ, מה שצריכים לפי דעתי לדאוג לעשות הוא שהאבא צריך לדאוג להתנהג בצורה מכובדות, איך שהוא הולך, איך שהוא מדבר, ושכל המציאות שלו לא תהיה בצורה זולה, לא יהיה רחובי, הכל בצורה כמה שיותר מכובדות. עקביות בעבודת ה', שהילד לא יראה סתירות אצל האבא בעבודת ה', אלא הכל בצורה עקבית, מידות טובות, שלא יהיה רגזן ולא עקשן, ג"כ בעל חסד.

בסה"כ בסיכום הדברים, שהוא יהיה בן אדם שהילד מרגיש שהוא מתגאה שיש לו אבא כזה, הוא ממש מתגאה בזה. שאם יש אבא כזה, וכמו"כ האבא מראה שהוא מבין את נפש הילד, והוא מתעניין בחייו הפרטיים של הילד, ממש בכל פרט ופרט בחייו, שהילד לא ירגיש שלאבא יש ענין רק לדעת כמה הוא

שאלה:

רצינו לשאול את הראש הישיבה שאלות בנושא של חינוך הילדים. בדורות הקודמים היה לילדים יראת כבוד ויראת הרוממות כלפי ההורים, וזה דבר שנחלש ונפגם בדור שלנו. האם צריך לשאוף להגיע למעמד של ההורים כמו בדור הקודם? וא"כ, כיצד?

תשובה:

החיסרון הזה של יראת הרוממות להורים, זו לא רק בעיה של הציבור שלנו, זו בעיה כללית בכל העולם כולו, מפני שהיחס בין הורים והילדים ובין מורים לתלמידים השתנה מהקצה אל הקצה. פעם היתה הרוח פשוטה ברחוב שיש מושג של 'אבא', ואי אפשר להתמרד כנגד אבא, האבא הוא המלך בבית, וכן לגבי המורה כך היה. אמנם, רוח העולם השתנה, וזה ודאי שלא יחזרו למה שהיה, שזה בלתי אפשרי.

אבל מה שכן אפשרי הוא, שיש דברים שגם היום אפשר לעשות

הדברים בצורה של הערה זה יוצר בעיות, אז אפשר לומר את הדברים גם מבלי שהאבא יצטרך להגיד מוסר לילד, אלא שהקהילה תארגן איזה שיעור מעניין בענייני התפילה, שיעור ממי שידוע איך להגיד שיעור בנושא הזה, מלווה בסיפורים מעניינים ודברים שנוגעים ללב הבחור.

שהמטרה היא שסוף כל סוף שילמדו קצת את ענייני התפילה, שילד אין לו שום ערך לתפילה, אין לו חשק בתפילה, שהוא לא מבין מה הדבר הגדול שהוא עושה פה, אפילו שהוא יודע לשון קודש, אבל בכל זאת זה לא מדבר אליו, הוא לא באמת מבין מה שהוא מתפלל. כך שאם היה שיעור על הסידור, פשוט לקחת חלקים מהסידור וללמד אותם בצורה מעניינת, עם סיפורים, מעשים מחז"ל, וע"כ לתת לו איזה טעם בתפילה, שהוא יתחיל להבין מה משמעות האמתית של המילים שהוא מוציא מפיו.

ואם הילד רק ישמע מה זה 'אהבה רבה', לנתח בפניו את המילים של 'אהבה רבה', לנתח כמה מהברכות של שמונה עשרה, אז יכול להיות שהילד יקבל יותר גישמאק בזה. הוא במצב שהוא לא באמת יודע מה זה תפילה, אין לו שום מושג מה זה תפילה. גם באופן כללי, ילד לא מבין מה זה לעמוד בתפילה, הוא לא מבין שהוא עומד לפני הקב"ה ומדבר עם הקב"ה ממש. כך שאם יש איזה מרצה שמלמד אותם, הוא יכול לתאר את זה שהילד ירגיש שהוא מדבר לקב"ה, ויעשה את זה בצורה נכונה כך שהילד ירצה לקבל. וזה נכון להרבה תחומים, שהרבה פעמים עדיף להעביר את המסרים בצורה עקיפה עם שיעורים מסוימים, וכך הילד יוכל להפנים את הדברים ולשנות את הדרך.

שאלה:

בחור בישיבה גדולה, מעולה וחיובי, אבל כשהוא בבית, בבין הזמנים, הוא קם לתפילה בשעה מאד מאוחרת, לרוב אחרי זמן תפילה. מה היא הצורה הנכונה להתייחס לתופעה שכזו אצל בחור?

תשובה:

זו באמת בעיה גדולה ונפוצה, שבחורים ואפילו טובים מתנהגים כך, לדאבוננו. כי זו בעצם בעיה יותר שורשית, שבעצם חסר ביראת שמים לבחור הזה. והחיסרון מתחיל בחינוך שלנו בישיבות, ועוד כבר בת"ת. ובאמת שהיום כבר המהמכים מכירים בזה ומנסים לשנות קצת. כי חסר מהא"ב, חסר את החינוך על יראת שמים. וכאשר אין יראת שמים העצלות כבר מוצאת מקום להיכנס.

צריכים לנסות להגיד לבחור שהגיע זמן ק"ש, זה ודאי, עד כמה שזה יעזור. אבל כמו"כ שצריך לנסות לעקור את הבעיה מהשורש. לנסות שאולי האבא ילמד עם הבחור - לא בגלל הדבר הזה, אלא סתם לעשות סדר עם הבחור באיזה ספר מוסר, בצורה שהבחור לא יתפוס שזה קשור עם הדבר הזה. וכך להרים את היראת שמים של הבחור באופן כללי, וע"ז הבעיה תעלם מעצמה.

אפשרות נוספת היא שהאבא ילמד עם הבחור הלכה, שמי שרגיל ללמוד הלכה ממילא ידקדק יותר בהלכה, אפילו אם

למד היום, אם הוא רואה הצלחה בלימוד שלו, הוא מתעניין ברב"ה, ואפילו שהוא מוסר נפש על כל מה שקשור לזה, כל זה לא מספיק.

פעם היה לי שיחה עם ילד אחד שהוא אמר לי שהוא שונא את אבא שלו. ושאלתי אותו - 'למה?' אז הוא אמר לי 'אבא שלי לא עשה לי בשבילי שום דבר'. והדבר היה תמוה, שהכרתי את האבא, והוא היה מסור בתכלית המסירות לילד הזה, הוא היה לוקח בשבילו אברכים שילמדו עמו, קונה לו דברים, הילד הזה היה גם קצת פראי, היה פעמים שהיו בעיות עם המשטרה, והאבא היה מסדר שהוא שהילד יצא מזה, כך שאפשר לומר שכל מה ששייך היה לעשות - הוא היה עושה.

אמרתי לו 'איך זה יתכן? אני לא ראיתי בחיי אבא שעשה כ"כ בשביל הילד שלו כמו שאביך עשה בשבילך?'. אז הוא אמר לי תשובה כזו - 'בשבילי' - הוא לא היה שם! כאשר הייתי צריך להתייעץ לגבי משהו - אבא לא היה שם, ואם הוא כן היה אז הוא לא הבין אותי. מה שהבנתי מהילד, היה דבר אחד - שהילד הבין שכל מה שהאבא עשה - הכל היה בשביל עצמו, הוא רוצה ילד טוב בשביל עצמו, אבל 'לא בשבילי'.

כדי שהילד ירגיש שזה בשבילו, האבא חייב להיות שקוע ב'לדעת' את החיים של הילד. שהילד ירגיש שהאבא מכיר אותי, והוא מתעניין בחיים שלי, לא רק מה שנוגע לחיים שלו ג"כ. ואז אם הוא מתעניין בחיים שלי והוא מבין אותי, וגם אוהב אותי, כל זה, וגם אבא כזה כמו שאמרנו מקודם שהילד מתגאה בו, אז ממילא יהיה שייך שתהיה יראת הכבוד. שמצד אחד אבא די מושלם, מכל הבחינות, אבל גם הוא לא שקרן, מידות טובות, עקבי, והילד ממש רואה בו אבא כזה, אז ממילא הוא יכבד אותו.

פעם לא היה צריך את כל זה, פעם היה מספיק המושג של אבא, אבל היום צריכים את זה. וכאשר יש את זה, יחד עם היחס לחייו של הילד, והכל עם חום, אז יכול להיות שכל יחיד ויחיד יוכל להגיע למצב של קרוב ליראת הרוממות כמו שפעם היה.

שאלה:

ישנה תופעה של בחורים שמזלזלים בזמן ק"ש ובתפילה, וכן כל צורת התפילה מזלזל באופן שאף כשמגיעים לתפילה הוא בכדי לצאת ידי חובה, ורחוק מצורת תפילה לבני תורה. האם יש צורך להגיב, לחנך, או שתיקה עדיפה, מה היא הדרך הנכונה?

תשובה:

השאלה מתחלקת לשניים, שהיא נוגעת בין לאבא של הבחור ובין לאנשים אחרים מהקהילה. לגבי האבא, התשובה היא שאין תשובה ברורה, כי זה מאוד תלוי מה רמת היחסים של האבא עם הבן, עד כמה הבן מכבד את האבא ומוכן לשמוע לאבא, עד כמה הבן יהיה מוכן לתקן מעשיו בגלל שהוא מרגיש שלאבא לא טוב, האם הוא יאמר - 'אני יעשה מה שאני יכול כדי שלאבא יהיה טוב', וזה תלוי בכל מיני דברים. אם אנחנו רואים שאבא יכול לומר לבן, והוא מעיר לו בצורה יפה, אז למה לא? שבועדי שצריך לפעמים להעיר.

אבל מצד השני, יש הרבה פעמים שכאשר האבא אומר את

נוגע ליראת שמים, שזה זמן תפילה וזה אסור, כמה שאפשר. אבל בד בבד ג"כ לנסות לעבוד באופן שורשי על שני הדברים - גם על היראת שמים, ואת זה אפשר לעשות אפילו ע"י סיפורים על יראת שמים בשולחן שבת, וכמו"כ לעשות איזה סדר בהלכה, בהלכות ברכת הפירות, הלכות ק"ש, מה שלא יהיה, כדי שהבחור יתרגל שהלכה זה חלק מהחיים, שברגע שהבחור יתרגל שהלכה זה משהו, אז ממילא זה יתפשט לשאר חלקי ההלכה.

ילמד הלכה בנושא אחר לגמרי, הלכות ברכת הפירות, אבל הבחור כבר יהיה רגיל להסתכל במ"ב ולבדוק כל דבר מה מברכים עליו, שאת זה הוא מוכן הרי לעשות, אין לו בעיה עם זה, ואז ברגע שהבחור מתרגל שיש לפעמים מצבים שצריכים להסתכל בהלכה, אז כל החלק של הלכה מתחיל לקבל אצלו חשיבות אחרת לגמרי.

כך שצריכים לעשות את שני הדברים, בשעת מעשה להזכיר, ועד כמה שאפשר לעשות את בצורה של הסבר, להסביר לו שזה

חנוך לנער

בהשקפה, וידיעות אלו יכולים לעשות שינוי של ממש אצל בחור. וכך שהייתי רוצה להזכיר כמה ידיעות בהשקפה חשובות ביותר. ואלו דברים שיכולים וצריכים להתחיל ללמד אותם כבר בגיל צעיר ביותר. וכל אחד לפי השגתו בגילו. אבל זה בעצם שייך לכל גיל.

כתוב במסכת אבות, 'חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, חיבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום'. ומבואר מדברי חז"ל שהעובדה שהם ערים לכך ש'בנים אתם לה' אלקיכם' זה עצמו חביבות יתירה. יש כאן יסוד גדול. בחור שידע מי הוא ומכיר בכך, זה עושה הבדל גדול, זה נותן לו את הכח לעשות בגלל שהוא יודע מי הוא. זה נותן לו כח לעמוד נגד היצה"ר, כיון שזה לא מתאים עבורו להתנהג כך.

בקבלת התורה הקב"ה אמר למשה רבינו, אמור לכלל ישראל, לא פחות ולא יותר, "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים", ראיתם את העונשים שהענשתי את המצרים, שזו היא הקדמה לקבלת התורה, דעו שמי שאינו מתנהג כראוי נענש על כך. "ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אל"י" - דעו כמה שאני אוהב אתכם. ואז הוא מוסיף, "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה מכל העמים, ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש". הוא אומר להם - דעו מי אתם! אתם ממלכת כהנים וגוי קדוש! אתם עם סגולה! ועצם ידיעה זו, היא היא העצה כנגד היצה"ר.

מהו יהודי ומה מטרתו

לא רק העונשים, לא רק ידיעה שהקב"ה אוהב אותנו, אלא גם לדעת מי אנו. מהו יהודי? אנחנו עם הנבחר, 'אשר בחר בנו מכל העמים'. ומה היתה השתלשלות הדברים עד הבחירה הזו? אומר הדרך ה', הוא מסביר באריכות ונפרש דבריו בקצרה, שהאדם הראשון קודם החטא היה במצב רוחני גבוה מאד והתכנית היתה שיהיה עולם גבוה ברוחניות, ולהתעלות מאד קרוב למדרגת המלאכים, ואז הוא חטא וכל המין האנושי ירד ממדרגתו. אך הקב"ה אמר שיש עדיין אפשרות לחזור, אולי לא לגמרי כמו שהיה, אבל קרוב לזה אבל ישנה דרך.

אומר הרמח"ל שגזרה חכמתו ית' לתת 20 דורות שבהם יקומו אנשים שינסו להגיע למדרגה של אדה"ר, והם יהיו ראשי המשפחות, כל אחד ראש משפחה של עם אחר, והם יהיו העמים של העולם, הם יהיו העמים הנבחרים, ובסוף אותם

חינוך ליראת שמים

ב"ה בדורנו זכינו להתעוררות גדולה בלימוד התורה. בא"י, באמריקה ובאנגליה, כמו שרואים כאן. כמעט בכל מקום בעולם התגבר לימוד התורה, ויותר ויותר לומדים תורה. הרבה ישיבות וכוללים נפתחים, וכל מיני סוגי ישיבות.

אך יחד עם זאת, יש מספר חשוב של תלמידים, בחורים מיוחדים מבתי נפלאים, שלצערנו מרגישים מנותקים. מנותקים מכל דבר רוחני. מעשיהם כרגיל, לימוד ותפילה, אבל הלב אינו שם. ולדאבוננו, התוצאה היא שהרבה מהם נושרים לבסוף. ואפילו אותם המוצלחים שבניהם לומדים עם קושי, הם מתאמצים ללמוד, והם מרגישים שאינם מצליחים. חסר להם את ההרגשה של חיבור לרבש"ע, אין להם גישמאק בלימוד.

כיצד נוכל לעזור להם? כיצד נוכל לבחורים נפלאים האלה לפתח הרגשה? כיצד נוכל לחנך אותם, כיצד נוכל לחנך את הילדים שלנו, להרגשה אמיתית של יראת שמים, ושיהיה להם גישמאק בלימוד? ובאמת שזה דבר קשה מאד, אך רציתי לומר כמה רעיונות על הנושא, שלהרבה בחורים ייתכן שתהיה לתועלת.

יסודות היהדות - החיסרון והפתרון

לפני שנים רבות דיברתי בכנס של לב לאחים על הנושא של בחורים שחסר להם גישמאק בלימוד. ואמרתי שם סיבות רבות, אבל אמרתי שם שיש מעט בחורים שחסרה להם את הידיעה הבסיסית של השקפה ביהדות. דברים שבעבר היו פשוטים לכל אחד - הם אינם יודעים.

באותו מעמד, אותו אחד שנעמד לדבר אחרי, מחנך ידוע מאד, אמר לי שמה שאמרתי אינו נכון, הוא טען שזה לא מיעוט אלא רוב הפעמים שיש בעיה עם בחור, ברוב הפעמים הבעיה מגיעה מכיוון שחסר לו ידיעה בסיסית מאד בהשקפת היהדות.

ובמשך השנים ראיתי כמה שהוא צדק. בחורים מבתי נפלאים שלומדים כבר שנים רבות, באים ושואלים אותי מדוע צריכים בכלל ללמוד? יש שבאים ושואלים מה גרוע ללמוד בקיאות? זה כבר דרגה גבוהה יותר. הוא מבין שצריך ללמוד, אבל למה עיון, למה לא בקיאות. שאלות פשוטות, מבחורים מהבתי הטובים ביותר.

כך שהדברים מראים שחסר לבחורים ידיעה בסיסית ביותר

'ככה מקובל אצלנו במשפחה'. תשובות מסוג כזה. לגמרי לא בכיוון הנכון, חוסר ידיעה מוחלטת, ממש קשה להאמין.

אבל אם לבחור יש את הידיעה, שמצוות אינם קושי, אלא חלק מתכנית עמוקה, שאנו יהודים ויש לנו תכלית והמצוות מקיימים תכלית זו, לקרב אותנו להקב"ה, אם זה מושרש אצלו בפרט מגיל צעיר, וככל שהוא מתבגר יותר זה נעשה אצלו עובדה פשוטה, ללא קושיות, הרבה מהבעיות לא יהיו קיימות. ממש הרבה מהבעיות.

הנאה בלימוד

וזו הדרך גם לגבי הבעיה של חוסר תענוג בלימוד. שחלק מהסיבה, שיש עוד סיבות, אבל בהחלט הסיבה מרכזית, ואצל הרבה בחורים זו הסיבה היחידה, שאין מודעות לחשיבות התורה. הוא אינו יודע מדוע הוא בכלל לומד. הוא יודע שצריך ללמוד, אבל זה לא מספק. הוא לומד כי הוא צריך ללמוד, אבל זה לא נותן לו כלום וממילא חסר לו הגישמאק. כיון שהוא מוכרח ללמוד משהו שאינו רואה בזה חשיבות. והרבה פעמים יש דברים אחרים יותר נחמדים מללמוד תורה. יותר מעניינים מללמוד.

אבל אחרי שהוא יהיה מודע לתכנית הכללית, וזה ברור לו שהוא יהודי עם מטרה, וזה מביא אותו קרוב יותר למטרה אז כבר ודאי שהוא יהנה מעצם זה שהוא עושה מה שמוטל עליו.

לאחרונה היה לי מקרה עם בחור בישיבה, שלא הצליח בלימודו, הוא רצה לעזוב והסכמתי לכך שינסה ישיבה אחרת. הוא הגיע בשבת לבקר בישיבה, ושאלתי אותו איך הולך? האם כבר יותר טוב? הוא לא ענה. שאלתי אותו מה יש? הוא אמר שאין לו גישמאק בלימוד. שאלתי אותו איך התפילה? הוא אמר שאין לו גישמאק גם בתפילה. זאת אומרת שחסר לו יראת שמים, היה חסר לו ברוחניות באופן כללי.

אז הוא שאל אותי, האם יהיה הבדל אם הוא ירגיש שאלו דברים חשובים, האם אז יהיה לו גישמאק? עניתי לו שבודאי. והראיתי לו, שאדם שעושה דבר אפילו עם הרבה קושי, אבל אם הוא יודע שזה דבר חשוב ביותר, אז זה מה שנותן לו את הגישמאק, זה מה שנותן לו את הסיפוק. הוא חשב על זה ואמר שאני צודק. ואז דיברנו על דרכים כיצד נוכל להרבות יראת שמים, והוא התבונן שבעצם הוא בעל כשרון, אין לו בעיות לימודיות, לא היו לו בעיות בכלל, אלא שהבעיה שלו היתה פשוטה, חוסר יראת שמים. אם היה לו יראת שמים, אם היה מבין מה כל הסיבה שהוא לומד תורה, והיה לו כבר גישמאק בלימוד.

וזו התשובה לרוב המקרים. אם לבחור יהיה ברור ההשקפה מה היא, ומה המטרה שלו, ואיך תורה ומצוות מועילים למטרה הזו, הרבה מהבעיות יפתרו.

הדרך לקניין היסודות

זו בעצם הנקודה המרכזית לבעיות שיש היום עם בחורים. אבל עדיין צריכים לדעת איך להעביר את המסר, זה יפה שלבחור יהיו ידיעות אלו, אבל איך מעבירים את זה?

20 דורות היה אדם אחד שהתאים לקבל את אותו התפקיד, היה זה אברהם אבינו, הוא היה ראוי לכך, ולכן אנחנו, צאצאיו, נעשינו העם הנבחר. הוא נמצא ראוי ונבחר להיות האב לאותו עם ה' שיוכל להתקרב להקב"ה יותר מכל עם אחר, עם שיש לו כח לשנות את העולמות. אנו עם הנבחר, סוג אחר של בני אדם. אנו יהודים.

ר' אביגדור מילר היה רגיל לומר שאדם צריך להיות שמח מהעובדה שהוא יהודי, כמה נפלא. ואם הוא לא יכול להיות שמח כ"כ, לפחות להיות מודע מי הוא - אתה יהודי! להיות מודע מה המובן של זה. שאם בחור מודע מה המובן בזה שהוא יהודי, הוא לא רואה את הגוי וחושב מדוע אינני יכול להיות כמוהו. אני יהודי, אני קרוב להקב"ה, אני מעם ה', יש לי משימה בעולם.

זה לימוד אחד. צריך ללמד את הבחור מה הוא, שחביבין ישראל שנודע להם שהם בני אדם לה' אלקיכם, בעצם הידיעה הזו יש כבר את החביבות.

ולאחר מכן, הלימוד הבא צריך כבר להיות מה המטרה של היהודי בעולם. מדוע הניחו הקב"ה בעולם. שאלו בעצם השורות הראשונות במסילת ישרים, 'יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה שיתברר ויתאמת אצל האדם, מה חובתו בעולמו, ולמה צריך שישם מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל בכל ימי חייו', זה צריך להיות ברור לו.

'והנה מה שהורונו חז"ל, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו'. המטרה של האדם היא להיות דבק בהקב"ה וליהנות ממנו. הרמב"ם בפירוש המשניות אומר שהתענוג הגדול ביותר שיכול להיות הוא לדעת את הקב"ה. זו היא המטרה שלנו כיהודים, לדעת את הקב"ה, להתקרב אליו, זה מה שאנחנו.

הדרך לקרבת ה'

ומעתה עלינו לדעת איך עושים זאת? כיצד מתקרבים להקב"ה? והתשובה כמו שממשיך שם המסילת ישרים, ע"י תורה ומצוות, ע"י הוא יכול להגיע למדרגה של התכלית שהיא העוה"ב שהוא יהיה קרוב להקב"ה.

וממילא עולה השאלה, מה החשיבות המיוחדת שיש לתורה בדרך זו? וע"ז אומר הדרך ה', שהוא מאריך ואומר שמכל המצוות שבעולם, המצווה שמקרבת את האדם ביותר אל הקב"ה זהו לימוד התורה. והוא מבאר שם שזה גם תלוי באיזו דרגה לומדים תורה. שאם אדם לומד את זה בפשט הפשוט, יש לזה מדרגה של התקרבות, אבל אם האדם לומד ביותר עמקות, הרי הוא יותר קרוב, כמה שיותר עמוק יותר קרוב אליו.

ילד ובחור שיועד ידיעות אלו, אני יהודי, ומה המטרה שלי בעולם, ושמצוות משיגים את המטרה הזו, ומעל הכל התורה מיוחדת בכך, הרי שכל עשיית המצוות נראית אצלו אחרת. עד היום הוא חשב שהמצוות שהוא מקיים הם רק מכיוון שאביו אמר לו לעשות אותם. שאלתי בחורים לאחרונה, מדוע אתם לומדים? השתוממתי על התשובות שלהם. הבחורים בישיבה גדולה, מבתי טובים. מדוע אתה לומד? - כי אבא שלי לומד'.

שמתעניין ומסוקרן לדעת מה קרה אתי. לאן אני הלך. לא כמו שוטר שרוצה לדעת כל דבר שהוא עשה, אלא מתוך חברות ומתוך התעניינות.

בחור כזה יאהב את האבא, ויעריך אותו, וכשהוא יראה את האבא מתנהג ברוחניות הוא ירצה לחקות את דרכיו. שבאופן כללי אפשר לומר שהדרך הטובה ביותר להציל בחורים מלרדת מהדרך, זה קשר טוב עם הבית.

היה לי סיפור לפני חמש שנים שבחור בן 15-16 הגיע אלי עם שאלות כבדות בהשקפה ואמונה. הוא היה בעל כשרון גדול והיו לי באמת ספיקות רציניות באמונה. והוא אמר לי שהוא רוצה שאשלח אותו למומחה שיוכל לענות לו על השאלות. והניסיון מורה ששאלות באמונה אצל בחורים צעירים, זה מגיע מסיבה אחת.

בחור צעיר אמריקאי הגיע אלי בשיבה וסיפר לי שהוא היה בשיבה מסוימת באמריקה, והגיע איזה מרצה מערכים ומסר איזה הרצאה, והוא שאל אותו שאלה שאף אחד עדיין לא שאל אותו, והביך אותו ולא קיבל תשובה, כך הוא סיפר.

והנקודה היא, שאמונה אינה מדע או מתמטיקה, אמונה היא הגיון, שכל הישר. בחורים צעירים בגיל 15-16 לרוב אין להם עדיין שכל הישר. אז הוא חושב למה לא? הרי זו שאלה טובה. לכן כל כמה שאפשר, אסור לדבר על אמונה לפני בחורים צעירים. לכן אמרתי לאותו בחור, תראה, אתה עדיין צעיר מדי לדבר על זה, בוא תחכה עם זה, תמשיך ללמוד, תמשיך להתפלל, תעשה הכל כרגיל, ובעוד שנתיים תבוא שוב אם תרצה.

ראיתי במשך אותם שנים איך שהוא למד, ממש מצוין, התפלל מצוין, וב"ה אחרי שנתיים הוא הגיע ואמר לי שעדיין מטרידים אותו השאלות. אמרתי לו, קיוויתי שלא יהיו לך עוד שאלות. אז הוא אמר, גם אני קיוויתי, אבל יש לי שאלות... הבטחתי לו שאסדר לו מישור שידבר אתו. בינתיים הוא הלך לדוד שלו, ואח"כ חזר אלי ואמר שאני לא צריך לסדר כלום, הוא דיבר עם הדוד שלו והכל בסדר. שאלתי אותו מה אמר לך הדוד? כששמעתי מה שהוא אמר לו, הבנתי שהוא לא אמר לו בעצם כלום, ממש כלום. אז מה באמת קרה? אותו בחור רצה בתוך תוכו להישאר עם המשפחה, הוא לא רצה לעזוב, ולכן הוא נרגע בדברים פשוטים.

כמה חשוב לשמור על קשר חם ואוהב עם הילד, שהילד ירגיש שהוא רוצה להישאר חלק ממשפחה זו, אני רוצה להיות חלק מהאבא שלי, זה כ"כ חשוב, זה יכול להציל הכל. וזו הנקודה הראשונה, שהאבא צריך ליצור התעניינות במה שהבן עושה.

הנקודה השנייה, שמצוי מאד אצל כל אבא שהוא רוצה שהבן יהיה כמוהו. אם האבא מסודר מאד, הוא רוצה שגם הבן יהיה מסודר מאד וכו', הוא רוצה שהבן יהיה מה שחשוב אצלו. ואם הוא רואה שהבן אינו כך, הוא אינו לומד כמו שהוא מעוניין, הוא מתאכזב מאד, והוא מראה את זה לבן. לפעמים הוא מבטא זאת באמצעות ביקורת, ולפעמים באמצעות שפת גוף. אבל הילד רואה את זה - את האכזבה של ההורים ממנו, וזה

דבר ראשון, תלמודי התורה בכל מקומות התורה צריכים להיות מודעים לזה, שבא"י ראיתי את זה הרבה פעמים, שחלק מהחומר הלימוד צריך להיות השקפה, לא די ללמד חומש, צריך השקפה. וההשקפה צריכה להיות בתחום שהזכרנו. כל ילד ברמת ההבנה שלו, עם סיפורים, משלים, מתוך החומש, כך לאט לאט יגדלו עם הידיעות האלו בצורה ברורה. זה דבר ראשון.

וכשבאים לעשות זאת עם בחור מבוגר יותר, הרי זה קשה יותר. המשגיח צריך להבין שיש כאן בעיה, וזו הדרך לפתור אותה. הוא צריך לקרוא לבחור וללמד אותו דברים בסיסיים ביותר. זה התפקיד של החידור, ובשלב מאוחר יותר של הישיבה.

אבל גם הבית צריך ליטול חלק בזה. בחור או ילד רוצה לחקות את אביו. וכשהוא רואה את האבא שיש לו שייכות לרוחניות, בצורה שהוא מברך, לומד, וכל פעולה שהוא עושה, אז הילד רואה שרוחניות זהו דבר חשוב. זה נכנס לראש שלו. אם הילד רואה אצל אביו שרוחניות אינו חשוב אצלו, ברכה היא כלום, תפילה היא כלום, הילד אינו רואה את זה כאילו הוא אומר לו במפורש שרוחניות אינה חשובה, אבל בתת ההכרה שלו הוא מבין שרוחניות אינה דבר חשוב.

אבל לפעמים גם שהאבא מתנהג כראוי, והרוחניות אצלו היא דבר חשוב, אבל עדיין זה לא עובר אל הילד בכלל. ואני רוצה לעמוד על שלשה דברים שראינו מתוך ניסיון בשיבה עם הבחורים, טעויות שאבות עושים בחינוך הילדים, שהורים מוכרחים להיות מודעים להם.

קשר טוב בין אב לבן

היה פעם בחור שאמר לי שהוא שונא את אביו. שאלתי אותו מדוע אתה שונא אותו. הוא אמר שהוא לא היה שם בשבילו. אלו היו דבריו. כשהייתי צריך אותו לא היה לי אותו. שאלתי אותו מה אתה מדבר? הבחור הזה היה בעייתי מאד, בחור שתמיד היה לו מלמד פרטי, היו זמנים שהוא נכנס לבעיות עם המשטרה, והאבא שהיו לו קשרים הצליח לשחרר אותו. מעטים האבות שאני מכיר שעשו עבור הילד שלהם כמו שהוא עשה עבורו. אז שאלתי אותו, 'איך אתה יכול לומר שהוא לא שם בשבילך? הוא עשה את זה ואת זה?'

הוא אמר - 'לא. זה היה בשביל עצמו. הוא רצה שיהיה לו בן בסדר. הכל היה בשבילו. עבורי, הוא לא עשה כלום. לא היה אכפת לו בכלל החיים שלי. הוא רק שאל מי הרב שלי ואיך הלימודים וזהו. החיים שלי לא ענינו אותו. כשהיו לי בעיות, שרציתי לדבר עם מישור, לא היה לי עם מי לדבר. לא הייתי יכול לדבר אתו על כך כי הוא לא היה מעוניין בכלל בי. עניין אותו רק מה שהיה חשוב עבורו.'

אבא חייב להתעניין ב'שטויות' של הבחורים. בחור שהולך לטיול, משחק איזה משחק, צריך להתעניין מי ניצח במשחק, למה הוא ניצח, איך זה היה. אם הוא יתעניין בדברים שאינם חשובים בעיניו אבל בעיני הילד אלו חיים, הילד מרגיש שהדברים החשובים שלו האבא מעוניין בהם, אז הוא מתעניין בי. הוא חבר שלי. אבא חבר, לא חבר ממש, אבל חבר. אבא

קשיים לימודיים

נזכיר כמה דברים שראיתי אצל בחורים טובים אבל היו להם קשיים בלימוד, שקשה להם להתרכז לגמרי, קושי בקריאה, ואלו דברים שצריך לטפל בזה אם ע"י פסיכולוגיה או רופאים. היו לי מקרים שבחורים אמרו לי שאינם יכולים כמעט לקרוא, כל הזמן הוא משחק סחור סחור, הוא שומע את הסברה ויכול לדבר איתי בלימוד כיון שהוא בעל כשרון, אבל הוא לא יכול לומר את זה בפנים. את זה אפשר לטפל.

אבל יש בעיות אחרות שאינם ברורות כ"כ. לדוגמא, בחור יכול להבין חקירה מסוימת באיזה הלכה, והרב אומר שני צדדים. הרמב"ן אומר כך וכך הוא הצד הראשון, והריטב"א שאומר כך וכך הוא הצד השני. ועד כאן הכל מצוין, הוא מסוגל להבין. ואז הרב ממשיך, שיש עוד רמב"ן שלישי מה שאמרנו זה לא מסתדר שם. בשלב זה הבחור כבר מתחיל להתבלבל. והרב ממשיך הלאה ואומר, שלכן צריך לומר ברמב"ן פשט קצת שונה ממה שאמר מקודם. ואז אותו בחור כבר איבד את הכל.

זאת אומרת, שיש בחורים מסוימים שמסוגלים לתפוס חשבון עד שלב מסוים, ואז זה נפלא מאד, אבל כיון שהחשבון ממשיך הלאה, הם מאבדים את הכל, אפילו את החלק הראשון שבפני עצמו הם כן מסוגלים להבין. שנעשה אצלם הכל בלבול גדול. ואז הם כבר אינם מסוגלים להמשיך ללמוד. ואם רק היו מאבחנים את זה, שהבחור הזה הוא כך, יוכלו לומר לו שיידע שאחרי התחלת השיעור שאתה מבין, אל תמשיך לשמוע, זה רק יבלבל אותך, וכך הוא יצא מהשיעור עם הרגשה טובה ודברים ברורים. והוא יהיה שמח מאד.

יש בחורים שיש להם בעיה לתפוס מושגים מופשטים. היה לי סיפור לפני שנים רבות, בחנתי בחור לישיבה, ולפי זה אני מדרג אותם לסדר להם חברותות. ועבדתי על חברותות לשיעור א', ואותו בחור קרא תוס' ארוך מאד מסובך על מיגו של כח הטענה, והוא ידע את זה מצוין. דירגתי אותו במקום ראשון ונתתי לו באלול חברותא מצוין. למדו אז נדרים פ' עשירי, סוגיות של 'נתרוקנה', ואחרי זה יבמות, זיקה, וכל הדברים הקשים, והוא היה אבוד לגמרי. זה היה אצלו ממש כמו לימוד קבלה. לגמרי אבוד.

לא היה לו חוש בכלל לדעת מה מדברים, כיון שהכל היה מופשט. הוא היה מצוין בטוען ונטען, אבל אבוד לגמרי ביבמות וסוגיות של נתרוקנה. והחברותא שלו היה בחור טוב, וזה היה ממש צרה צרורה. התקופה שלו בישיבה היתה נוראה, כי לא ידעתי באותו זמן מה הבעיה. הוא היה בחור שפשוט לא מבין מופשטות. אם הוא היה מאובחן נכון מראש, הרב היה יכול ללמד אותו את אותם דברים בצורה אחרת, בלשון אחר יותר מוחשי, והוא היה בסדר.

זו נקודה מאד חשובה. לא מספיק בשביל הגישמאק בלימוד שתהיה רק חשיבות התורה, שיש בחורים שלא צריכים טיפול באמצעות פסיכולוג, אין להם בעיה בעיניים, הם בחורים רגילים לגמרי, אבל הכישרונות שלהם לא כ"כ טובים כדי להתמודד עם חשבונות גדולים, או דברים מופשטים, ואם נדע את זה ונאבחן את זה כראוי, נוכל לטפל בזה בצורה הנכונה, והבחור

הורס אותו.

היה לי מעשה עם אבא ממשפחה תורנית, כל הילדים היו מוצלחים, אבל אחד מהם לא היה מוצלח, וההורים היו מאד מאוכזבים והראו את זה, הם ניסו לא להראות אבל לא הצליחו בזה... ומפעם לפעם היו מעבירים עליו ביקורת.

מאוחר יותר בחיים, אותו אברך עסק באיזה ארגון, והיה לו אפשרות פנויה למשרה, ואמו ביקשה את אותה משרה אבל הוא לא נתן לה, הוא אמר לי - 'אני לא יכול לתת לה את זה, אני לא יכול שתהיה איתי באותו משרד ותראה אותי עובד'. הוא פחד שהיא תתאכזב כשהיא תראה איך שהוא עובד. היתה לו דחייה אליה שלא לתת לה את המשרה.

אם לבחור יש דחייה מההורים שלו, הוא לא ירצה לחקות אותם, הוא לא יהיה מעוניין להיות חלק מהם. בחור צריך לאהוב את ההורים שלו ולחקות אותם.

ביקורת מיותרת יכולה לעשות נזקים גדולים לילד. לפני כמה שנים היו לי שני מקרים, אחד היה עם בחור שכתב מכתב שהוא עומד לפני התאבדות בגלל ביקורת מיותרת של האבא. ושלחנו אותו לפסיכולוג, ורק אחרי 11 פגישות הוא למד כיצד לנתק את עצמו רגשית מהאבא, ועם זאת שיישאר האבא שלו. הוא יכול להפגין דרך ארץ כלפיו ושיהיה לו קשר אתו, אבל רגשית הוא התנתק, והוא נעשה אברך טוב עם משפחה והכל.

במקרה נוסף, היה בחור שאביו העביר עליו יותר מדי ביקורת, וזה יצר שכל דבר שהוא היה עושה הוא כל הזמן היה חושב מה האבא יאמר על זה. וזה גרם לו לחץ עצום עד שהוא התנהג בצורה משונה, הוא היה מתנהג בפראיות.

הורים צריכים להיזהר לא להיות יותר מדי ביקורתיים. ולא להראות אכזבה, כיון שאז הוא לא ירצה לקבל מהם. יוכלו ללמד את כל הדברים שדיברנו מקודם, אבל בסוף היום אם יש לו דחיה מההורים הוא לא ירצה להיות כמותם, תהיה לו גישה שלילית לאבא. חשוב שהאבא יהיה דמות חיובית לילד, ולא להיפך.

הדבר השלישי להורים, כולם יודעים שלא אומרים לילד לעשות משהו שאתה בעצמך אינו עושה. לא אומרים לילד ללכת למניין אם אתה בעצמך אינך הולך למניין. כל אחד יודע זאת. אבל הורה שרוצה שהילד שלו יגדל ירא שמים ולומד תורה, זה רק כשהוא רואה את זה אצל האבא.

ואם הילד רואה את האבא מתרגז לפעמים יותר מדי, על דברים שלא מתאים להתרגז כ"כ, הוא רואה את האבא לפעמים משקר, הוא מאבד את הכבוד לאבא שלו. הרבה פעמים אני שומע מבחורים, אבא שלי לא יותר טוב ממני. הוא עושה את זה ואני עושה את זה.

זה חשוב מאד שהורים יזהרו לא להראות שום מעשה רע לפני הילד, כיון שהילד אז מאבד את הכבוד אליהם. וחלק מהעבודה לדאוג שהילדים יהיו יראי שמים ולומדי תורה, זה ע"י שלא יהיה להם דחייה מההורים ולא ירצו לעשות נגד ההורים. זה חשוב מאד.

וקשורים אליו יותר, הם אווזים יותר ממנו, בחורים שואלים אותו שאלות, ולא אותו, והקנאה גדולה מאד. מה שהיה התרגל שנים, להיות שווה לאותו בחור, פתאום החבר עולה עליו והקנאה אוכלת אותו.

אין פתרון אמתי לבעיה של קנאה. רבינו יונה אומר לעשות חסד עם אותו אחד, זו העצה לקנאה. אחרים אומרים לנסות למצוא נקודות שבהם הוא טוב יותר מהחבר. להראות לו שהוא מצליח בדברים אחרים. או לתת לו משהו להצליח בו.

אבל דבר אחד יש לי לומר, הרבה פעמים כשיש ענין של קנאה, אדם לא רוצה להודות בזה, וכי לי יש קנאה? זה בכלל לא מפריע לי. זה אוכל אותו בפנים אבל הוא לא רוצה להודות לעצמו, ומה שקורה ממילא שהוא לא לומד ולא עושה כלום. אם הוא היה מודה לעצמו בכך, וניסיתי כמה פעמים וזה עזר בכמה מהם, זה כבר עצמו פותר הרבה מהבעיה. למשל, מישהו שיש לו כאב ראש כרוני, יש לו שתי בעיות, עצם הכאב ראש, אבל יש לו גם את השאלה - למה יש לו את זה, למה אני שונה וסובל, והבעיה הזאת גרועה מהכאב ראש עצמו. אם היה רק כאב ראש והוא היה שלם עם זה, יש לי כאב ראש וזהו, במקום לחשוב למה יש לי כאב ראש, זה לא אמור להיות, והוא מתוסכל מזה, כל זה גרוע מהכאב ראש עצמו.

אותו דבר לגבי קנאה. אם אדם יהיה מודע לזה שיש לו בעיה, כמו שיש לו כאב ראש וכדו', אז הוא יודע ומודע לכך שיש לו בעיה שנקראת קנאה, אז הוא אמנם ירגיש רע על כך, אבל הוא יכול עדיין לתפקד. אחרת, הוא מפסיק לתפקד.

דבר אחרון, דבר שנקרא תלות. הכוונה, שהוא מתחבר לבחור יותר מדי, לגמרי בנקיות, אבל נעשה תלוי בו. הוא מסתכל כל הזמן מה אותו אחד עושה, והוא רוצה שבחורים אחרים לא ילכו אליו כיון שהוא רוצה אותו לעצמו, ומפריע לו כשאחרים גם מתקשרים אתו. ואם אותו בחור יתחבר עם חבר אחר, זה הורג אותו. זו היא תלות. וזה אחד הדברים שגורמים לבחור לאבד את הכל ואינם יכולים ללמוד.

אלו הם שלשת הדברים, דחיה מהחברה, קנאה ותלות. אלו הם שלשה דברים שעלולים לקרות בחיי הישיבה, שראוי שההורים ידעו על כך, ויחד עם העובדה שהוא חבר של הבן, הוא יכול לאבחן שהבן לוקה בזה. ואז הוא יכול לנסות לעזור, הוא יכול לפנות למשגיח. אבל הוא צריך להיות ער לכך ואז הוא יכול להחזיר את הבן. זה מה שצריך לעשות.

ללמד את הבחור השקפות על מי אנחנו ומה המטרה שלנו, למה מצוות ולמה לימוד תורה, ושהאבא לא יטעה באותם הטעויות שהזכרנו, וגם צריך לדעת על קשיים בלימוד, והבעיות בתוך הישיבה.

עוד דבר אחד שלא הזכרתי והיא נקודה חשובה, בחור צריך להתלמד בעיקר בתלמוד תורה וגם ע"י ההורים, למידות טובות. בחור שיש לו מידות רעות יכול לאבד את כל מה שיש לו, וילד צריך להתחנך לענווה, באמצעות סיפורים על גדולי ישראל.

ואז אם הכל נעשה, אזי בתפילה רבה ובסייעתא דשמיא, הילדים שלנו יוכלו לגדול כראוי ולקדש שם שמיים.

יכול לעלות ולעשות שטייגן. אחרת, יכול להיות שהוא רוצה ללמוד ויש לו גישמאק בלימוד, יש לו חשיבות התורה והכל, ועם כל זאת הוא יאבד.

החברה בישיבה

יש עוד בעיה נוספת בישיבה עצמה. זו בעיה שקשורה לחיי הישיבה שנגרמת לבחור, שיכול להיות שמבחינה אישית הכל מסודר אצלו, יש לו כישרונות, יש לו את הידע בהשקפה כמו שצריך, ויש לו ידיעה מה היא תורה, ומה הם מצוות, והוא יכול להתקדם כמו שצריך.

אבל בישיבה קטנה היתה קבוצה מסוימת של בחורים, שהיו הולכים יחד בבין הזמנים לטיולים וכדו', והוא היה חלק מהקבוצה, וכל הקבוצה הגיעה לישיבה גדולה, והבחור הזה נדחה מהקבוצה. באותו קיץ הוא לא הוזמן לטיול איתם. הבחור הזה נכנס למשבר רציני, שזה לא יאומן עד כמה בגיל הזה יש צורך בחברה. והוא איבד את החברים שלו, ועוד יותר גרוע, זרקו אותו מהחברה. בחור צעיר לא מסוגל להתמודד עם דבר כזה. ויש לדעת שכזה דבר קורה לבחור, הוא יכול להתנהג ממש בצורה קיצונית. היה לי בחור בן עשרים שקרה לו כזה דבר, ובגלל שהוא נדחה מהקבוצה הוא נכנס לדיכאון ממש, ולקח זמן רב להוציא אותו מזה.

אבא צריך לדעת מזה. אם אבא יודע מי הם החברים שלו, והוא רואה שהם לא מתקשרים אליו, הוא יכול להבין שמשוה קרה. הוא נדחה. הוא צריך לגשת לבן, אבל לא לשאול ח"ו למה הם לא מתקשרים אליו, אלא להגיד לו, אני רואה שאתה לא מתקשר לפלוני החבר, אתה כועס עליו, והוא יתחיל לגמגם, ואז האבא בחכמה יוציא ממנו מה קרה. הוא יספר שהוא נדחה.

והאבא צריך להתנהג בחכמה, לא יאמר לו מה אתה עושה עסק מזה, יש לך חברים אחרים. זו התשובה הכי גרועה בכזה מצב. הבן שבור והאבא לא יכול לומר לו על מה אתה מדבר. האבא צריך להגיד שזו באמת בעיה, והוא מכיר את הבעיה, גם לו זה קרה כשהוא היה בישיבה, וכאן כל מי שמדמיין יותר הרי זה משובח, שימצא סיפורים על עצמו שהיה לו קשה ולאחר זמן הוא התבונן שזה מיד ה', ויצאתי קצת מזה והיו לי חברים אחרים, כך יענה האבא.

אבל זה שייך רק אם האבא קשור לבן ומעורב בחיים שלו, והוא שם לב שאותם חברים אינם מתקשרים אליו. דבר נוסף, חשוב שהאבא יתבונן מדוע הוא נדחה מהחברה. אולי הוא נודניק, או שאינו מדבר יפה, או בעיות הגיינה, האבא צריך להיות מציאותי ולנסות להבין מה גרם לבעיה, והרבה פעמים הוא יוכל לומר לבן בצורה יפה, אולי זו הסיבה או זו.

יש לדעת שבעיות כאלו קורים בישיבה, ואם רואים ילד שיש לו גישמאק בלימוד וברוחניות, ופתאום משוה קרה, יש לקחת בחשבון אולי זה בגלל שהוא נדחה מהחברים. ואם מכירים את החברים של הבן, אפשר לשים לב אם זה מה שאכן קרה.

דבר נוסף זה הקנאה. הרבה פעמים בחורים למדו יחד עוד מהחידור, ואח"כ בישיבה קטנה, ובסוף השלב הזה כשהבחור בן 16, הלימוד עולה בדרגה, ואחד מהם מתעלה יותר מהשני, הוא בעל כשרון גדול ממנו, וממילא הרבנים מדברים אתו יותר